

Faragó T., 2013: A hazai környezetügy az elmúlt negyedszázadban.
Országgyűlés Fenntartható Fejlődés Bizottsága, Budapest
(ISBN 978-963-9848-59-7)

Az Országgyűlés
Fenntartható Fejlődés Bizottsága

A hazai környezetügy az elmúlt negyedszázadban

**Tények és adatok,
hazai előzmények és nemzetközi háttér**

Budapest, 2013

A bevezetés, a kortörténeti összeállítás és az epilógus szerzője:

dr. Faragó Tibor
CSc, c. egyetemi tanár

Korrektor:
Domoszlai Zsuzsanna

Technikai szerkesztő:
Duska Józsefné

A könyv borítóján látható fotót **Sarkadi Péter** készítette

ISBN 978-963-9848-59-7

Kiadja:
az Országgyűlés Fenntartható Fejlődés Bizottsága

Felelős kiadó:
dr. Szili Katalin,
a bizottság elnöke

Tartalomjegyzék

Előszó

(Dr. Szili Katalin elnök, dr. Nagy Andor alelnök,
Szabó Imre alelnök, dr. Turi-Kovács Béla alelnök) 5

Bevezetés..... 7

A hazai környezetügy főbb szervezeti, jog- és programalkotási

fejleményei az 1980-as évtized végétől..... 9

 Állami intézmények 9

 Jogalkotás 12

 Programalkotás 19

 Nem állami szervezetek..... 25

A környezetügy egyes hazai előzményei 36

 Állami intézmények 36

 Jogalkotás 37

 Programalkotás 38

 Nem állami szervezetek..... 39

Nemzetközi, illetve nemzetközi hatású események..... 41

Epilógus 45

Hivatkozások, források..... 46

Az Országgyűlés kiadványai a bizottságokról és a

bizottsági nyílt napokról 49

Előszó

A társadalmak számára a környezeti feltételek és a természeti erőforrások meghatározó jelentőségűek. Mégis csak néhány évtizedes múltat tekint vissza azoknak a káros folyamatoknak a felismerése, amelyek a növekvő környezet-szennyeződésből, a természeti erőforrások mértéktelen, ésszerűtlen és hosszabb távon fenntarthatatlan kiaknázásából fakadnak.

A fejlett országokban és globális szinten csak az 1970-es évektől kezdtek el behatóbban foglalkozni a környezetvédelmi szervezetrendszer kialakításával és e sűrűsödő problémákra adott környezetpolitikai válaszok kidolgozásával. Erre térségünk országaiban, így Magyarországon is ennél is később került sor, a szemléletváltás, a hatékony környezeti jog- és programalkotás, az intézmény-fejlesztés csak mintegy két évtizeddel ezelőtt kezdődött meg.

Azóta hazánkban is kiépült a környezetvédelem és a környezetgazdálkodás kormányzati, államigazgatási szervezetrendszere. Az Országgyűlés is egyre jelentősebb szerepet vállalt mindebben, a törvényalkotás és a kormány ellenőrzése révén. 1990-től végzi munkáját az Országgyűlés önálló, környezetvédelemmel foglalkozó állandó bizottsága (Környezetvédelmi Bizottság), mai nevén – a szemléletváltást is jelző – Fenntartható Fejlődés Bizottsága.

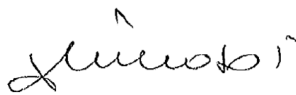
Az 1980-as évek végétől mind több nem kormányzati szervezet, társadalmi szervezet, egyesület jött létre a környezetügy területén. Az 1990-es évtized elejétől pedig már az EU-tagságra való felkészülés is ösztönzőleg hatott a környezetpolitika megerősödésére. Ez időtől számítható a távlatosabb gondolkodás, szemléletmód, a fenntartható fejlődés koncepciójával, stratégiai tervezésével való foglalkozás igénye, amelyre ugyancsak kedvezően hatott az e téren kibontakozó nemzetközi együttműködés.

Az elért eredményekhez hozzájárult, hogy e szakterület jelentőségét, a főbb cselekvési irányok meghatározását illetően az Országgyűlésben képviselt pártok, a környezetvédelemmel foglalkozó képviselők között is konstruktív együttműködés alakult ki.

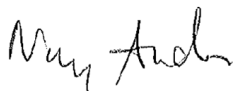
A most közreadott kézikönyv a környezeti témáknak szentelt hazai szakpolitikai, jog- és programalkotási és intézményi fejleményekkel kapcsolatos alapvető ismereteket összegzi.

E kötet hasznos forrásmunka lehet mindazok számára, akik konkrét és hiteles információk birtokában akarnak eligazodni e szakterület hazai történetében, és a múlt tapasztalatait is számba véve gondolkodnak a globális és a helyi környezeti problémákra adandó környezetpolitikai válaszokon és a hazai teendőkön.

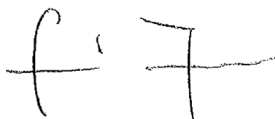
2013. június

Dr. Szili Katalin,
az Országgyűlés Fenntartható Fejlődés Bizottságának elnöke,
a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács tiszteletbeli elnöke,
volt környezetvédelmi államtitkár

Dr. Nagy Andor,
az Országgyűlés Fenntartható Fejlődés Bizottságának alelnöke,
a jogelőd Környezetvédelmi Bizottság korábbi elnöke

Szabó Imre,
az Országgyűlés Fenntartható Fejlődés Bizottságának alelnöke,
volt környezetvédelmi miniszter

Dr. Turi-Kovács Béla,
az Országgyűlés Fenntartható Fejlődés Bizottságának alelnöke,
a jogelőd Környezetvédelmi Bizottság korábbi elnöke,
volt környezetvédelmi miniszter

Bevezetés

Az 1980-as évek vége, az 1990-es évek eleje a hazai környezetpolitika szempontjából is sorsfordító volt. Ekkor és az ezt követő időszakban e téren a szabályozást és a programalkotást, a különböző kormányzati és nem kormányzati szervezeteket, valamint a nemzetközi együttműködésben való részvételt illetően rendkívül sok változás történt.

A környezetüggyel összefüggő hazai államigazgatási, szabályozási és nem állami szervezeti változásoknak hosszú előtörténete van. A korábbi évtizedek különféle szempontú áttekintései mindenekelőtt a hazai természeti értékekkel és természetvédelmi szabályozással, továbbá a vízgazdálkodással kapcsolatban különböző részletességgel több forrásmunkában is megtalálhatók.

Az 1980-as évek végétől azonban a tág értelemben vett hazai környezetügyi fejlemények, változások rögzítésére – talán a fent említett sok változás miatt is – csak nagyon töredekésen került sor. Ami többé-kevésbé jól dokumentált, az elsősorban a közvélemény figyelmét is felkeltő környezetszennyezési ügyekkel, a fejlett országokban már korábban bevezetett, ott többé-kevésbé hatékonynak tekintett szabályozási és intézményi megoldások hazai alkalmazási lehetőségének, célszerűségének felmérésével, a környezetvédelem területén is az euroatlanti szervezetekhez való csatlakozás előkészítésével, valamint a civil szervezetek tevékenységével volt kapcsolatos. Mindezekkel összefüggésben a különböző elemzések a környezetalakító tényezőkre és a környezet állapotára, a szükségesnek tartott környezetpolitikai megközelítésre, a mindezekből fakadó főbb feladatcsoportokra, valamint a társadalmi részvételre tértek ki.

Ennek az összeállításnak a 2. része – a teljesség igénye nélkül – e terület legutóbbi negyedszázadának fontosabb hazai kortörténeti tényeit rögzíti, s bizonyára akaratlanul is tartalmaz javítandó pontatlanságokat, illetve kiegészítendő pontokat. Az áttekintés feltünteti a környezetüggyel foglalkozó állami intézmények létrehozását és profiljának változását, az alapvető törvények és programok elfogadását, a civil, a tudományos, az üzleti szféra olyan szervezeteinek és a tájékoztatás olyan eszközeinek létrehozását, amelyek a környezeti, környezetpolitikai ügyekkel országos szinten foglalkoztak, illetve foglalkoznak azóta is. Az összeállítás remélhetően elősegítheti a hazai környezetügy fejlődésének értékelését, jelentőségének jobb megértését, a további teendők meghatározását.

A korábbi évtizedek egyes jogalkotási és szervezetalakítási eseményei az újabb kori országos szintű szabályozási, programalkotási és szervezeti intézkedések közvetlen előzményének tekinthetők, s egyúttal az azokkal kapcsolatos

tapasztalatok is hatással voltak a későbbi döntésekre. Az összeállítás 3. része ilyen fejleményekre utal. Emellett a nemzetközi együttműködés jelentősebb történései is többé-kevésbé hatottak a hazai környezetügy alakulására, így mindegyik előtt a vonatkozó jogszabályok, programok megjelenésére és tartalmára, valamint az intézményrendszer kialakítására, változásaira. Az ilyen szempontból lényegesebbnek tartott nemzetközi, illetve nemzetközi vonatkozású eseményeket a 4. rész mutatja be.

Az összeállítással a lehető legkonkrétabb tényszerű információk közreadása az alapvető célom a jelzett időszakról. Köszönettel tartozom Bárdos Ferencnek, Dosztányi Imrének, Csutora Máriának, Gyulai Ivánnak, Haraszthy Lászlónak, Ilosvay Györgynek, Juhász Árpádnak, Kántor Sámuelnek, Kerekes Sándornak, Kerényi Attilának, Kocsis Tamásnak, Láng Istvánnak, Lányi Gábornak, Mangel Gyöngyinek, Németh Tamásnak, Palugyai Istvánnak, Sallai R. Benedeknek, Sarkadi Péternek, Schmuck Erzsébetnek, S. Nagy Lászlónak, Szalóki Gyulának, Szemes Imrének, Szlávik Jánosnak, Szüts Korinnának és Tóth Róbertnek, akik már eddig is segítettek a számomra nehezebben fellelhető konkrét adatok vagy azok forrásának megadásával. A továbbiakban is köszönettel fogadok minden javaslatot, lényeges információt, amivel teljesebbé, hasznosabbá tehető az összeállítás az e témakörrel foglalkozók számára a tág értelemben vett hazai környezetügy alakulásának, jelentőségének értékeléséhez, a további feladatok megfogalmazásához.

A hazai környezetügy főbb szervezeti, jog- és programalkotási fejleményei az 1980-as évtized végétől

Állami intézmények

1987 végén megszületik a környezetvédelem állami ügyeinek kezelését minisztériumi szintre emelő törvény hosszú évekkel azt követően, hogy a fejlett országok jelentős részében már erre a rangra emelték a környezet ügyét. Az 1987. évi VII. törvény (1987. 12. 16., h: 1987. 12. 18.) alapján létrejön a **Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium** (KVM) az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal (OKTH) és az Országos Vízügyi Hivatal (OVH) összevonásával. A törvényjavaslat indokolása szerint: „b) Az egyre jelentősebb szerepet betöltő környezetvédelmi tevékenység és a természeti erőforrásokkal való gazdálkodás állami irányításának egységesítése szükségessé tette – az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal, valamint az Országos Vízügyi Hivatal egyidejű megszüntetése mellett – a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium létrehozatalát.” A minisztérium élére *dr. Maróthy Lászlót* nevezik ki. A minisztérium létrehozásának motivációiról: „Az 1980-as évek második felében egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy szervezeti korszerűsítés, megerősítés szükséges a környezetvédelemben. A nemzetközi folyamatok is elősegítették ezt a döntést, mert Európa nyugati és keleti részében egyaránt önálló minisztériumok alakultak a környezetvédelemre. Belpolitikai vonatkozásban hatással voltak az egyre erősödő környezet- és természetvédelmi mozgalmak, amelyek felhívták a figyelmet a környezeti károokra, mulasztásokra, ami egyúttal politikai üzenetet is jelentett.” [Láng, 2003]

A Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium 1988 áprilisában kezdi meg a tevékenységét a szervezeti felépítését és működését rögzítő szabályzat elfogadása után. Az Országgyűlés 1989. október 31-én határozatot hoz a nagymarosi erőmű végleges elhagyásáról, a „Gabčíkovo–nagymarosi vízlépcsőrendszer” megvalósításáról és üzemeltetéséről szóló szerződés módosításának kezdeményezéséről (24/1989. (XI. 10.) OGY határozat). 1989. november 21-től átmenetileg *dr. Varga Miklós* a KVM vezetője megbízott miniszterként. 1989-ben létesül a minisztérium háttérintézményeként a **Környezetgazdálkodási Intézet** (KGI, 1989. 04. 25.). A környezetügy akkori kormányzati szervezetéről: „Az ágazati minisztériumok a termelés primátusával szemben soha nem fogják felvállalni a környezetvédelem érdekképviseletét. Az OKTH–KVM pedig ... még ha meg is próbálná a környezetvédelmi szempontokat érvényesíteni, nem sikerülne, nincs azonos súlycsoportban a többi hatósággal. Tisztán környezetvé-

delmi profilú erős központi irányítószerv és területi szerveinek létrehozása feltétlenül szükséges.” [Rákosi, Turján, 1990]

1990. május 3-án – az új Országgyűlés megalakulását követően meghatározott bizottsági rendszerben (41/1990. (V. 18.) OGY határozat) – létrejön az **Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottsága** (<http://www.parlament.hu/biz37/korb>). E testület elnevezésének és feladatkörének 2010. évi módosulásáig a bizottsági elnökök: *Lukáts Miklós* (1990. 05. 03.–1990. 06. 12.); *dr. Rott Nándor* (1990. 06. 12.–1994. 02. 07.); *dr. Hasznos Miklós* (1994. 02. 18.–1994. 06. 27.); *dr. Baráth Etele* (1994. 06. 28.–1998. 06. 17.); *dr. Illés Zoltán* (1998. 06. 25.–2002. 05. 14.); *dr. Pap János* (2002. 05. 15.–2002. 05. 27.), *dr. Turi-Kovács Béla* (2002. 05. 27.–2006. 05. 15.); *Katona Kálmán* (2006. 05. 30.–2009. 03. 19.); *dr. Nagy Andor* (2009. 05. 18.–2010. 05. 13.).

A környezetügyi tárca neve és részben profilja változik 1990-ben: az 1990. évi XXX. törvény szerint **Környezetvédelmi Minisztérium** (KöM) lesz (1990. 05. 23.), a vízügyi igazgatás a Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztériumhoz (KHVM) kerül. A KöM vezetésére ekkor *Keresztes K. Sándor* kap miniszteri kinevezést. 1990 szeptemberében újra változik a minisztérium elnevezése és jelentős részben a profilja azáltal, hogy a területfejlesztés kormányzati feladatai is a hatáskörébe kerülnek (1990. 09. 15.): az 1990. évi LXVIII. törvény alapján létrejön a **Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium** (KTM). Az építésügyi és műemlékvédelmi igazgatás központi feladatai is a KTM hatáskörébe kerülnek, emellett a törvény kettéválasztja a vízügyi feladatok felügyeletét: „1. § (2) A vízgazdálkodást és vízügyi igazgatást a közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszter irányítja. (...) (4) A vízháztartás, a vízminőség, a felszíni és a felszín alatti vizek védelmével összefüggő szabályozási és ellenőrzési feladatokat teljes hatáskörrel a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter irányítja.” Ugyancsak 1990-ben létrehozzák a **Környezetvédelmi Főfelügyelőséget** (43/1990. (IX. 15.) Korm. rendelet), valamint az **Országos Vízügyi Főigazgatóságot** (OVF) a KHVM felügyelete alatt. 1993. február 23-án kap kinevezést a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium új vezetője *dr. Gyurkó János* személyében.

Az országgyűlési választásokat követően az 1994. évi LVI. törvény szerint (1994. 07. 05.) változatlan elnevezéssel – **Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium** (KTM) – és lényegében változatlan feladatkörrel megmarad a minisztérium; élére *dr. Baja Ferencet* nevezik ki 1994. július 15-én.

1998-ban a területfejlesztés elkerül a tárcától és **Környezetvédelmi Minisztérium** (KöM) elnevezéssel folytatja tevékenységét az 1998. évi XXXVI. törvény alapján (1998. 07. 08.); a vízgazdálkodás felügyelete a KHVM hatáskörében marad, a területfejlesztés az FVM hatáskörébe kerül. A miniszté-

rium vezetésére *dr. Pepó Pál* kap kinevezést. 2000. június 20-án *dr. Ligetvári Ferencet* nevezik ki a minisztérium vezetőjének. 2000. december első napjától *dr. Turi-Kovács Béla* áll a minisztérium élén.

A 2002. évi országgyűlési választások után kialakuló új kormányzati szervezetben a vízügy újra a környezetügyi tárcához kerül és a 2002. évi XI. törvény alapján **Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium** (KvVM) elnevezéssel folytatja működését (2002. 05. 21.): „2. § Ahol e törvény hatálybalépését megelőzően kiadott jogszabály ... b) Környezetvédelmi Minisztériumot, környezetvédelmi minisztert, valamint – a vízügyi feladatkör tekintetében – Közlekedési és Vízügyi Minisztériumot, közlekedési és vízügyi minisztert említ, ott a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériumot, környezetvédelmi és vízügyi minisztert ... kell érteni.” A minisztérium vezetőjének *dr. Kóródi Máriát* nevezik ki (2002. 05. 27.). 2003. május 19-től *dr. Persányi Miklós* a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium vezetője. 2003-ban a KvVM irányítása alatt létrehozzák az **Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőséget** (OKTVF), s 2005-re országos szinten is kiépül – a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi feladatok integrációjával – az egységes „zöldhatósági rendszer”.

Változatlan elnevezéssel és feladatkörrel folytatja tevékenységét – a 2006. évi országgyűlési választások után – a **Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium** a 2006. évi LV. törvény értelmében (2006. 05. 30.), s vezetője továbbra is *dr. Persányi Miklós* miniszter. 2007-től hozzák létre a **Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóságot** a 347/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet alapján (VKKI; 2007. 04. 01.–2012. 01. 01.). 2007. május 7-től *dr. Fodor Gábor* vezet miniszterként a KvVM-et. 2008. május 5-én *Szabó Imrét* nevezik ki környezetvédelmi és vízügyi miniszternek (előtte néhány napig – 2008. május 1–5. között – *Gráf József* mezőgazdasági miniszter a megbízott környezetvédelmi miniszter).

A **jövő nemzedékek országgyűlési biztosáról** is szól a 2007. évi CXLV. törvény. Ennek értelmében: „Az Országgyűlés az egészséges környezethez való alapvető jog védelme érdekében külön biztosként megválasztja a jövő nemzedékek országgyűlési biztosát. (...) A jövő nemzedékek országgyűlési biztosa figyelemmel kíséri, értékeli és ellenőrzi azon jogszabályi rendelkezések érvényesülését, amelyek biztosítják a környezet és a természet (a továbbiakban együtt: környezet) állapotának fenntarthatóságát és javítását. Feladata a mindezekkel kapcsolatban tudomására jutott visszasságok kivizsgálása vagy kivizsgáltatása, és orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedések kezdeményezése.” 2012 első napjától (a 2011. évi CXI. törvény hatálybalépésével) e feladatkört **az alapvető jogok biztosának a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó helyettese** látja el. (A jövő nemzedékek országgyűlési biztosa,

illetve 2012. 01. 01-től az alapvető jogok biztosának helyettese: *dr. Fülöp Sándor* 2008. 05. 27.–2012. 09. 01., *dr. Szabó Marcel* 2012.10.08-tól.)

Az országgyűlési választások után a 2010. évi XLII. törvény alapján a **Vidékfejlesztési Minisztérium** (VM) a környezeti általános ügyek felelőse, azaz a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium jogutódja (2010. 05. 25.). 2010. május 29-én kerül sor *dr. Fazekas Sándor* vidékfejlesztési miniszter kinevezésére, aki egyúttal a környezetvédelemért is felelős kormánytag. A klímapolitikai feladatkör előbb a Nemzetgazdasági Minisztérium, majd a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium hatáskörébe tartozik, a vízgazdálkodással kapcsolatos igazgatási (vizek kártételei elleni védekezéssel, vízrajzi feladatokkal kapcsolatos) feladatok irányítása pedig 2012-től a Belügyminisztériumhoz kerül; a vízgazdálkodás szakmai irányítási feladatai továbbra is a VM hatáskörében maradnak. Ennek megfelelően az igazgatási ügyekkel foglalkozó, „középirányító” szervezet is kettéválik: 2012-ben **Nemzeti Környezetvédelmi Intézet** (NeKI) és ismét **Országos Vízügyi Főigazgatóság** (OVF) jön létre (2012. 01. 01.) a Vidékfejlesztési Minisztérium, illetve a Belügyminisztérium irányítása alatt a Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság utódjaiként a 300/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet alapján.

2010. május 14-én megalakul az **Országgyűlés Fenntartható Fejlődés Bizottsága** (23/2010. (V. 14.) OGY határozat) (elnök: *Jávor Benedek* 2010. 05. 14.–2013. 02. 11.; *dr. Szili Katalin* 2013. 02. 25-től; <http://www.parlament.hu>)

Jogalkotás

Az **önkormányzatok környezet- és természetvédelmi feladatairól** is rendelkezik az 1991. évi XX. törvény a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről (1991. 06. 23.); VI. fejezete felsorolja a települési önkormányzatok környezet- és természetvédelmi feladatait.

A 30/1991. (V. 14.) OGY határozat a **fokozottan védett erdők használatáról** egyetlen tömör, de rendkívüli jelentőségű felhívásban sürgeti a fokozottan védett erdőkben a fahasználati moratóriumot. Indoklása különösen figyelemre-méltó: „... A teljes erdőrezervátum-hálózat kijelöléséig, amiről a természetvédelmi törvényben kell intézkedni, a közel természetes állapotú fokozott természetvédelem alatt álló erdeink megóvása csak a tarvágások kizárásával lehetséges.”

Az Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottsága 1991-ben kezdeményezi az új **környezetvédelmi törvény** megalkotását [OGY–KvB, 1994; Sajó, 1994]. A bizottság tevékenységének arra az időszakra vonatkozó összefoglalója szerint: „A bizottság kezdeményezésére alakult meg *dr. Sajó András* jogászprofesszor ve-

zetésével a kodifikációs munkacsoport, amely 1991. július 11-től 1992. februárig dolgozott egy új környezetvédelmi törvény (kódex) alapanyagán. (...) A törvényjavaslat-tervezetet 1992. március 4-én nemzetközi (amerikai, európai) szakértők bevonásával a környezetvédelmi bizottság megvitatta. A bizottság ezt követően úgy döntött, hogy a kodifikációs munka eredményét a Környezetvédelmi Minisztériumnak átadja további munkálatokra. (...) A Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium által 1994 elején előterjesztett új környezetvédelmi törvény megtárgyalását a bizottság a benyújtás után megkezdte és állást foglalt annak parlamenti általános vitára való alkalmasságáról és törekedett arra, hogy azt az Országgyűlés még a ciklus végéig megtárgyalja és jóváhagyja. Kísérletet tett arra is, hogy a törvény tárgyalása kivételes sürgős eljárásban történjen, ez azonban különböző okok miatt nem járt sikerrel.” A törvénytervezet 1991 végén létező változatát „vitaindítás céljával” a Környezet és Fejlődés folyóiratban közreadták [K&F, 1991a].

Az 1992. évi XVIII. törvény bevezeti az **üzemanyagok környezetvédelmi termékdíját** (1992. 03. 10. h: 1992. 05. 01.) „a motorizáció által okozott környezeti károk és egészségügyi ártalmak csökkentéséhez és a káros környezeti hatások megelőzéséhez szükséges pénzügyi források megteremtése érdekében, a környezetszennyezés csökkentésére irányuló tevékenységek ösztönzésének igényével”.

1993-ban születik meg a **környezeti hatásvizsgálatot** előíró jogszabály, azaz az 1986/1993. (VI. 4.) Korm. rendelet; e jogszabály jelentőségéről: „A KHV-t Magyarországon a jogszabályalkotók olyan fontosnak tartották, hogy nem várták meg vele az új környezetvédelmi törvény kiadását, hanem már az 1986/1993. (VI. 4.) Korm. rendeletben kötelezővé tették azt a környezetre jelentős hatást gyakorló tevékenységek széles körére.” [Kerekes, Kindler, 1997] E rendeletet korlátozott hatáskörű előzményének tekinthető a 146/1992. (XI. 4.) Korm. rendelet, amely KHV-t írt elő a környezetre jelentős hatással bíró erőművi beruházásokra. E tárgyban a hatályos átfogó (és a korábbiakat felváltó) szabályozást a környezeti hatásvizsgálati és az egységes környezethasználati engedélyezési eljárásról szóló 314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet jelenti (h: 2006. 01. 01.).

A **termőföldről** szóló 1994. évi LV. törvény többek között azt célozza, hogy „a termőföld területének csökkenése ésszerű határok között maradjon, és a termőföld minőségének védelme megfelelő jogi háttérrel kapjon.” E törvénynek a termőföld védelméről is szóló fejezetét előbb hatályon kívül helyezi a 2007. évi CXXIV. törvény, majd e tárgyban az új átfogó szabályozást – az azóta már többször módosított – 2007. évi CXXIX. törvény jelenti.

1995 az új átfogó **környezetvédelmi törvény** megszületésének éve. Ez az 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól (1995. 06. 22., h: 1995. 12. 27.), amelynek elfogadására vonatkozó országgyűlési határozati javaslat indoklása szerint: „Az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvény a maga idejében előremutató jogszabálynak számított és eleget tett annak a '70-es években jelentkező követelménynek, hogy a környezetvédelem, mint társadalmi probléma, a törvény szintjén nyerjen megfogalmazást. Ugyanakkor magán viselte az adott korszak sajátosságait, így a törvény valójában nem jelentett a végrehajtás számára igazi normát, a környezetvédelem nem épült be a társadalmi-gazdasági folyamatokba. (...) Indokolja az új törvény kidolgozását az a jelentős változás is, ami a környezet védelmének nemzetközi téren való megítélésében végbement az utóbbi két évtizedben. A környezeti elemek megóvásának és takarékos használatának jelentősége felértékelődött. (...) Olyan törvény meghozatala vált szükségessé, amely a megváltozott társadalmi, politikai, gazdasági viszonyok között hatékonyan képes érvényre juttatni a környezetvédelem egyetemes érdekeit.” Az elfogadott törvény célja: „Az ember és környezete harmonikus kapcsolatának kialakítása, a környezet eleminek és folyamatainak védelme, a fenntartható fejlődés környezeti feltételeinek biztosítása.”

1995-ben lényegesen kiterjesztik a termékdíjköteles termékek körét. Az 1995. évi LVI. törvény a **környezetvédelmi termékdíjról**, továbbá egyes termékek környezetvédelmi termékdíjáról (1995. 04. 05.) hatálya már a következő termékekre terjed ki: üzemanyag, gumiabroncs, hűtőberendezés, hűtőközeg, csomagolóeszköz, akkumulátor. 2009-ben tovább bővítik és pontosítják e termékek körét a 2009. évi CXI. törvény keretében.

A **vízgazdálkodásról** szóló 1995. évi LVII. törvény (1995. 06. 23. h: 1996. 01. 01.) a vizek hasznosításával, hasznosítási lehetőségeinek megőrzésével és kártételeinek elhárításával összefüggő alapvető jogok és kötelezettségek meghatározásával foglalkozik a környezet- és természetvédelmi követelményekre figyelemmel. Az állami feladatok sorában rendelkezései a programalkotási, szabályozási, szervezési és értékelési tevékenységekre terjednek ki; a programalkotás vonatkozásában a fő cél: „a vízgazdálkodás országos koncepciójának és ezen koncepció egyes részterületeit érintő, a vizek külön jogszabályban megfogalmazott jó állapotának elérését szolgáló intézkedések programjának, valamint a vízkészletek védelmét és fenntartható használatát szolgáló finanszírozási és költséggazdálkodási politikának, az árpolitikának a kialakítása, továbbá a Nemzeti Környezetvédelmi Programmal összhangban lévő nemzeti programok kialakítása, jóváhagyása.”

Az 1995. évi XCIII. törvény a **védtett természeti értékek védeltségének szintjének helyreállításáról** (1995. 11. 10.) rögzítette azokat az alapvető köte-

lezettségeket, amelyek az Alkotmánybíróság e témakörben meghozott 28/1994. (V. 20.) AB határozatából fakadtak.

A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény célkitűzése utal a fenntartható fejlődésre és a környezeti szempontok figyelembevételére is: „2. § A területfejlesztés és területrendezés célja: a) az ország valamennyi térségében a szociális piacgazdaság kiépítésének elősegítése, a fenntartható fejlődés feltételeinek megteremtése, az innováció térbeli terjedésének elősegítése, a társadalmi, gazdasági és környezeti céloknak megfelelő térbeli szerkezet kialakítása; ... 3. § (3) A területrendezés feladata különösen: a) a környezeti adottságok feltárása és értékelése; b) a környezet terhelését, terhelhetőségét és a fejlesztési célokat figyelembe vevő területfelhasználásnak, az infrastrukturális hálózatok területi szerkezetének, illetve elhelyezésének – az ágazati koncepciókkal összhangban történő – megállapítása; ...”. (A 2012. évi CCVII. törvény csak a területrendezési döntésekből eredő korlátozásokkal kapcsolatban jelentkező kártalanítási igények tekintetében módosította, illetve kiegészítette az 1996. évi XXI. törvényt.)

A természetvédelmi törvény 1996-ban készül el és azt elfogadja az Országgyűlés (1996. 07. 03.); az 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről a következő év első napján lép hatályba. Célja: „1. § ... a) a természeti értékek és területek, tájak, valamint azok természeti rendszereinek, biológiai sokféleségének általános védelme, megismerésének és fenntartható használatának elősegítése, továbbá a társadalom egészséges, esztétikus természet iránti igényének kielégítése; b) a természetvédelem hagyományainak megóvása, eredményeinek továbbfejlesztése, a természeti értékek és területek kiemelt oltalma, megőrzése, fenntartása és fejlesztése.” Emellett a természetvédelemmel szorosan összefüggő két másik törvény is megszületik: az 1996. évi LIV. **törvény az erdőről és az erdő védelméről**, valamint az 1996. évi LV. **törvény a vad védelméről**, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról.

Az atomenergia biztonságos alkalmazásának és a radioaktív hulladékok biztonságos kezelésének ügyével foglalkozik az 1996. évi CXVI. **törvény az atomenergiáról**, amely többek között abból az alapelvből indul ki, hogy: „Atomenergiát csak oly módon szabad alkalmazni, hogy az ne károsítsa a társadalmilag elfogadható – más gazdasági tevékenységek során is szükségszerűen vállalt – kockázati szinten felül az emberi életet, a jelenlegi és a jövő nemzedékek egészségét, életfeltételeit, a környezetet és az anyagi javakat.” E törvényt azóta többször módosították, így a 2012. évi CCI. törvénnyel a radioaktív hulladék tárolójával, valamint a kiégett üzemanyag átmeneti és végleges tárolójával kapcsolatos egyes feladatok tárgyában, majd legutóbb a 2013. évi CI. törvénnyel.

A **géntechnológiai tevékenységről** szóló 1998. évi XXVII. törvény indoklásául szolgált annak preambuluma szerint, hogy felismerték: „az emberi környezetet befolyásoló géntechnológiai beavatkozásokban és a géntechnológiával módosított szervezetekben rejlő lehetőségeket és kockázatokat.” E törvény egyes rendelkezéseit a 2006. évi CVII. törvény, majd a 2012. évi LXXIV. törvény módosította, illetve szigorította.

A **katasztrófák elleni védekezés** irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 1999. évi LXXIV. törvény meghatározza a természeti eredetű és a természeti környezetet, a természeti értékeket súlyosan veszélyeztető katasztrófhelyzetek megelőzésének, az azokkal, illetve károsító hatásaikkal kapcsolatos védekezés irányításának szervezeti rendjét és feladatait (1992. 06. 22., h: 2000.01.01.; a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezés szabályaira vonatkozóan: 2002. 01. 01.).

2000-ben az Országgyűlés elfogadja a XLIII. törvényt a **hulladékgazdálkodásról** (2000. 05. 23., h.: 2001. 01. 01.). A törvény célja: „... a természeti erőforrásokkal való takarékoskodás, a környezet hulladék által okozott terhelésének minimalizálása, szennyezésének elkerülése érdekében a hulladékkezelés megelőzése (a természettől elsajátított anyag minél teljesebb felhasználása, hosszú élettartamú és újrahasználatos termékek kialakítása), a képződő hulladék mennyiségének és veszélyességének csökkentése, a keletkező hulladék minél nagyobb arányú hasznosítása, a fogyasztás-termelés körforgásban tartása, a nem hasznosuló, vissza nem forgatható hulladék környezetkímélő ártalmatlanítása.”

A **kémiai biztonságról** szóló 2000. évi XXV. törvény az általa szabályozott veszélyes anyagokkal, keverékekkel kapcsolatos különböző tevékenységeket szabályozza és „hatálya az embert és a környezetet veszélyeztető veszélyes anyagokra és keverékekre, illetőleg az ezekkel folytatott tevékenységekre terjed ki”, illetve rendelkezéseit „azon keverékekre is alkalmazni kell, amelyek nem minősülnek veszélyesnek, de – különösen mennyiségükre, felhasználásuk módjára vagy céljára tekintettel – különleges kockázatot jelenthetnek az emberi egészségre vagy a környezetre”.

A **levegő védelmével** kapcsolatos egyes szabályokról szóló 21/2001. (II. 14.) Korm. rendelet célja a környezeti levegő minőségének tartós és hatékony megóvása és javítása, az emberi egészség védelme és a környezet állapotának megőrzése érdekében, hatálya pedig – egyes kivételekkel – azokra a természetes és jogi személyekre, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetekre terjed ki, akik (amelyek) tevékenysége, létesítménye, terméke levegőterhelést okoz vagy okozhat (a továbbiakban: légszennyező). E jogi esz-

közt hatályon kívül helyezte a 306/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet a levegő védelméről.

A **környezeti hatásvizsgálatról** szóló 20/2001. (II. 14.) Korm. rendelet meghatározza az előzetes hatásvizsgálattal kapcsolatos szabályokat, a részletes hatásvizsgálat elvégzésre kötelezett tevékenységek körét és az eljárás szabályait.

A 2003. évi LXXXIX. törvény a **környezetterhelési díjjal** foglalkozik és célja, hogy: „elősegítse a környezetbe történő anyag- vagy energiakibocsátás csökkentését, a környezet és természet megóvása érdekében a leghatékonyabb megoldások alkalmazását, valamint az állam és a környezethasználók közötti arányos teherviselést.” A törvény bevezeti a levegőterhelési, a vízterhelési és a talajterhelési díjakat, továbbá bizonyos esetekre megadja a díjkezdmény lehetőségének feltételeit.

Az EU-tagdá válásról szóló **Csatlakozási Szerződés** 2003. évi aláírása (2003. 04. 16., h: 2004. 05. 01.) és Magyarország 2004. májusi 1-jei EU-csatlakozása a hazai környezetvédelem helyzetével kapcsolatban azt jelenti, hogy a közösségi joganyagot néhány kivétellel megfelelően átvette az ország, s a továbbiakban már teljes jogú tagként vesz részt az EU környezetvédelemmel (is) összefüggő jogszabályainak, közpolitikáinak fejlesztésében, valamint a nemzetközi környezetpolitikai együttműködésre vonatkozó álláspontjának alakításában. A csatlakozáskor megítélt átmeneti mentességek tárgykörei a Csatlakozási Szerződés X. melléklete szerint: hulladékgazdálkodás (csomagolási hulladékok, veszélyes hulladékok égetése és nemzetközi szállítása); vízminőség (települési szennyvíz elvezetése és tisztítása, vízminőségi határértékek teljesítése); az ipari eredetű szennyezés csökkentése (nagy tüzelőberendezések légszennyezőanyag-kibocsátása). A szerződést kihirdető 2004. XXX. törvény (2004. 04. 30. h: 2004. 05. 01.) preambuluma szerint: „az európai uniós tagság a rendszerváltozás egyik alapvető céljának megvalósítása és négy, szabadon választott országgyűlés egybeeső törekvése ...”

2004-ben a vonatkozó EU-előírásokkal – a madárvédelmi irányelvvel (79/409/EGK) és az élőhelyvédelmi irányelvvel (92/43/EGK) – összhangban valósul meg a **Natura 2000 hálózattal** kapcsolatos szabályozás és a feladatok meghatározása az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről szóló 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelettel. Célja: „az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területek hálózatába tartozó, a rendelet hatálya alá eső Natura 2000 területeken előforduló, a mellékletekben meghatározott közösségi jelentőségű, valamint kiemelt közösségi jelentőségű élőhelytípusok, illetőleg fajok megőrzéséhez szükséges előírások megállapítása.” A Natura 2000 területek lehatárolásának és fenntartásának célja a jogszabály vonatkozó mellékleteiben meghatározott fajok és élőhelytípusok „kedvező

természetvédelmi helyzetének megőrzése, fenntartása, helyreállítása, valamint a Natura 2000 területek lehatárolásának alapjául szolgáló természeti állapot, illetve a fenntartó gazdálkodás feltételeinek biztosítása”.

A 2007. évi CXLV. **törvény az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról** szóló 1993. évi LIX. törvény módosításáról (2007. 11. 26.) egyéb rendelkezések mellett létrehozta a jövő nemzedékek országgyűlési biztosának intézményét. A 2011. évi CXI. törvény alapján (h: 2012. 01. 01.) e feladatkört az alapvető jogok biztosának a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó helyettese látja el.

Az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII. törvény célja: „az erdő és a társadalom viszonyának szabályozásával, kiemelten a fenntartható erdőgazdálkodás feltételeinek meghatározásával biztosítsa az erdő, mint a természeti tényezőktől függő és az emberi beavatkozásokkal érintett életközösség és élőhely fennmaradását, védelmét, gyarapodását, továbbá az erdő hármaskörének, azaz a környezetre, társadalomra, valamint a gazdaságra gyakorolt hatásának kiteljesedését ...” (e jogszabály „felváltotta” a 13 évvel korábban megalkotott erdőtörvényt, azaz az 1996. évi LIV. törvényt).

A területi vízgazdálkodási közfeladatokat ellátó **vízitársulatokról** szóló 2009. évi CXLIV. törvény (2009.12.18.) értelmében: „3. § (2) A társulat közfeladatként a működési területén a tulajdonában, vagyonkezelésében, valamint használatában lévő közcélú vízgazdálkodási műveken ... területi vízrendezési, vízkárelhárítási és mezőgazdasági vízhasznosítási feladatokat lát el, közcélú vízilétesítményeket hoz létre, karbantartási és üzemeltetési feladatokat lát el. Működési területén környezetvédelmi, természetvédelmi, táblán, illetve üzem belüli meliorációs és mezőgazdasági vízszolgáltatási feladatokat végezhet. (...) 4. § (1) A társulat szakmai feladatai: a) vízrendezés ...; b) vízkárelhárítás: ...; c) árvízmentesítés: ...; d) mezőgazdasági vízhasznosítás ...; e) vízvisszatartási, víztározási feladatok.” (E törvényt néhány pontjában módosította a 2012. évi CCXIII. törvény.)

A **levegő védelméről** szóló 306/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet hatálya – bizonyos kivételekkel – azokra a természetes és jogi személyekre, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetekre terjed ki, akik vagy amelyek tevékenysége, létesítménye, terméke levegőterhelést okoz vagy okozhat, s többek között rendelkezik a levegőterheltségi szinttel és a légszennyezettségi határértékekkel kapcsolatos feladatokról, a levegőminőségi tervek készítéséről, szmoghelyzetek esetére a füstködriadó terv készítéséről, a légszennyező anyagok kibocsátásának szabályozásáról.

A **környezetvédelmi termékdíjjal** foglalkozó 2011. évi LXXXV. törvény (2011. 07. 04.) a korábbiakhoz képest tovább bővíti az érintett termékek listáját, s hatálya a következő termékekre terjed ki: akkumulátor; csomagolóeszköz, az egyéb csomagolóeszköz; egyéb kőolajtermék; elektromos, elektronikai berendezés; gumiabroncs; reklámhordozó papír.

A 2011. évi CCIX. törvény a **víziközmű-szolgáltatásról** hangsúlyozza a szolgáltatásokkal összefüggő jogok és kötelezettségek kapcsán az ivóvízkincs mint természeti erőforrás kíméletét, továbbá a környezetszennyezés elkerülését is.

A **hulladékkal** foglalkozó 2012. évi CLXXXV. törvény (2012. 11. 26., h: 2013. 01. 01.) általános célkitűzése a vonatkozó országgyűlési határozat szerint: „a környezet és az emberi egészség védelme, a környezetterhelés mérséklése, a természeti erőforrásokkal való takarékos gazdálkodás, az erőforrás-felhasználás hatásainak csökkentése, hatékonyságának javítása, továbbá a hulladékképződés, illetve a képződő hulladék káros hatásainak megelőzése, mennyiségének és veszélyességének csökkentése, továbbá a használt termékek újrahasználata, a fogyasztási láncban szereplő anyagok termelési-fogyasztási körforgásban tartása, valamint a hulladék minél nagyobb arányú anyagában történő hasznosítása, és a nem hasznosuló, vissza nem forgatható hulladék környezetkímélő ártalmatlanítása.”

Programalkotás

Az Országgyűlés a majdani környezetvédelmi program megalapozása érdekében egy koncepció elkészítését kezdeményezi 1993 novemberében. Erre vonatkozik az Országgyűlés 90/1993. (IX. 17.) OGY határozata a **nemzeti környezet- és természetpolitikai koncepció** kidolgozásáról, amelynek tervezete többek között a következő indoklással kerül a képviselők elé: „Az Európai Közösségek tagállamaiban, de hasonlóképp az észak-amerikai országokban rendre készülnek olyan környezeti, természeti állapotfelmérések és ezekre alapozott ... hosszú távú koncepciók, amelyek megalapozzák a figyelembevételükkel kidolgozandó részterveket, biztosítva azok összhangját. Szükséges ilyen koncepció abból a szempontból is, hogy az Országgyűlés elé terjesztendő törvények a környezet és természetvédelmi tervekben megalapozottabbak legyenek.” 1994 márciusára készül el a **Nemzeti Környezet- és Természetpolitikai Koncepció** (a KTM koordinálásával) és „Magyarország környezeti jövőképe” (az MTA koordinálásával). A koncepció indoklása: „Az ország új történelmi helyzetében a környezettel kapcsolatban is új szemlélet szükséges. (...) A növekvő társadalmi felelősség, a természet fokozódó veszélyeztetettsége és a tudomány fejlődése egyaránt sürgető feladatként írja elő, hogy az eddigi passzív védelmi elveket aktívabb, az eddigieknél átfogóbb koncepcióval váltsuk fel.” [Gyurkó J., 1994]

1994-ben kezdődő **Levegőtisztaság-védelmi Ágazatközi Intézkedési Programot** fogad el a kormány (1079/1993. (XII. 23.) Korm. határozat a Levegőtisztaság-védelmi Ágazatközi Intézkedési Programról a súlyosan veszélyeztetett térségek levegőminőségének javításáról az 1994–1998. években).

Egy **PHARE-projekt** keretében 1994 decemberétől jelentős anyagi támogatási keret nyílik meg azon környezetvédelmi feladatok megoldásának – többek között a környezetvédelmi program elkészítésének – elősegítésére, amelyek az EU-csatlakozási felkészüléshez szükségesek (a projekt időszaka: 1994–1998).

1997-ben határoz az Országgyűlés az első **Nemzeti Környezetvédelmi Program** (NKP1) elfogadásáról az 1997–2002 közötti időszakra. Az Országgyűlés 83/1997. (IX. 26.) OGY határozata a Nemzeti Környezetvédelmi Programról egyúttal az annak részeként benyújtott **Nemzeti Természetvédelmi Alapterv** elfogadását, valamint a **Nemzeti Környezetegészségügyi Akcióprogram** tudomásulvételét is jelenti. A környezetvédelmi program és a természetvédelmi alapterv elkészítését az 1995. évi LIII. törvény, illetve az 1996. évi LIII. törvény írja elő. A program indokoltsága és célkitűzése: „A környezet védelme, a természeti értékek megőrzése napjainkra a társadalmi-gazdasági élet meghatározó részévé vált. Ennek alapvető oka egyrészt a hosszú távon nem fenntartható gazdálkodás következtében a természeti erőforrások egyre gyorsabb ütemű felhasználása, másrészt a gazdasági tevékenységek hatásaként a környezetbe kibocsátott szennyező anyagok növekvő mennyisége. Mindezek eredményeképpen – a gazdasági változások kétségtelen előnyös vonatkozásaival párhuzamosan – szinte minden környezeti elem állapota romlott, és ez már a használatok egyértelmű korlátozásával is együtt jár. Ugyanakkor a megfelelő környezeti feltételek nélkülözhetetlenek a jelen és a jövő nemzedékek jólétének, egészséges életének biztosításához. (...) 2. A Program alapvető célkitűzése a fenntartható fejlődéshez szükséges legfontosabb környezetvédelmi, társadalmi és gazdasági feltételek kialakítása és a környezetvédelem stratégiai feladatainak meghatározása. Ehhez konkrét beavatkozásokra, bizonyos tevékenységeket ösztönző, másokat korlátozó szabályozásra van szükség. A Program célja nemcsak a legfontosabb környezeti problémák feltárása, hanem azok megoldása is.”

Az 1997-ben elfogadott Nemzeti Környezetvédelmi Program egyúttal átfogó középtávú keretet biztosított az egy évvel korábban kezdeményezett középtávú **Országos Környezeti Kármentesítési Programnak** (OKKP) is. Az állami felelősségi körbe tartozó, hátrahagyott környezetkárosodások kármentesítéséről szóló 2205/1996. (VII. 24.) Korm. határozat szerint: „A Nemzeti Környezetvédelmi Programhoz kapcsolódóan készüljön el az állami felelősségi körbe tartozó környezetkárosodások elhárítását szolgáló kármentesítési program középtávú szakasza.” Az OKKP célja az, hogy: „az állami felelősségi körbe

tartozó hátrahagyott, tartós környezetszennyeződések károsító, veszélyeztető hatását megszüntesse.”

Az Országgyűlés és a környezetvédelmi tárca támogatásával 1997-ben kezdődik meg az „**EU-csatlakozásunk környezeti szempontú vizsgálata**” c. kutatási program a „Magyarország az ezredfordulón – stratégiai kutatások” elnevezésű átfogó MTA-program keretében (Zöld Belépő, 1997). A sommás szakértői megállapítás szerint: „Magyarország környezetvédelmi jog- és intézményrendszere, környezetpolitikája alapvetően megfelel a brüsszeli elvárásoknak. Az 1995-ös környezetvédelmi törvény, az ezt konkretizáló további törvények és rendeletek sorozata, az ötéves átfogó jogharmonizációs program és a hat évre szóló Nemzeti Környezetvédelmi Program az approximációtól függetlenül is előremutató és kimondottan jó keretet teremt az EU számára is elfogadható környezetpolitika számára. (...) Lemaradásunk elsősorban a törvények és előírások alkalmazása (implementációja) terén van.” [Kerekes, Kiss, 1998]

A **Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia** 1998-ban készül el, megújítására 2003-ban kerül sor (civil szervezetek kezdeményezésére és összefogásával, a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, MKNE koordinációjával). Elkészítésének, illetve a stratégia célja annak bevezetője szerint az, hogy: „legyen áttekintésünk a legfontosabb társadalmi jelenségek és a környezeti nevelés kapcsolatáról, javuljon a környezeti nevelők együttműködése, hatékonyabb legyen a munkájuk, jobban használják ki a törvények, rendeletek, körülmények adta lehetőségeket, jobban támaszkodhassanak az elérhető forrásokra, és mindennek eredményeképpen javuljon a társadalom egészének környezeti tudatossága és ennek nyomán a környezet állapota is. A Stratégia célja tehát röviden az, hogy növelje a környezeti nevelés hatékonyságát és a környezeti nevelők felkészültségét Magyarországon, azért, hogy (a tudatformálás eredményeképpen) a természeti és emberi környezet állapotában tartós és megalapozott javulás következzen be.” (A stratégia megújítására eddig kétszer került sor, legújabb változata az MKNE honlapján érhető el.)

A **Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program** megkezdéséről 1999-ben születik döntés (2253/1999. (X. 7.) Korm. határozat a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programról és a bevezetéséhez szükséges intézkedésekről). A program célja (összhangban az EU vonatkozó szabályozásával): „a környezet- és természetvédelem követelményeinek megfelelő gazdálkodási módszerek elterjedésének elősegítése és támogatása, ezáltal a piaci egyensúly elősegítése, környezetbarát termékek előállításának és a természet- és tájképvédelem teljesítése oly módon, hogy az intézkedéseket felvállaló termelők kompenzációban részesülnek a környezeti javulás érdekében bekövetkezett jövedelemkiesés ellensúlyozására”. A program jelentőségéről: „Alapjaiban véve a korábbi – többségében – egyoldalú, ún. iparszerű mezőgazdaság helyébe egy ökológiai jellegű

gazdálkodási forma meghonosítását tűzi ki célul. A földhasználat mellett a természeti erőforrások céltudatos hasznosítása, a környezeti elemek minél kisebb mérvű terhelése, a természetvédelmi célokkal együtt gondolkodás szükségessége fogalmazódik meg benne.” [Ligetvári, 2006].

Elsősorban agrár-környezetvédelmi jelentőségű a **növényvédelemről** szóló 2000. évi XXXV. törvény is; célja: „a növények, növényi termékek megóvása a károsító szervezetektől, valamint a növényvédelemmel kapcsolatos veszélyek megelőzése, illetve elhárítása az ember és az állat egészségét, a környezet és a természet védelmét szolgáló intézkedések elsőbbségének biztosításával, valamint a növényvédelemmel összefüggő kémiai biztonságra vonatkozó általános szabályok betartásával.”

2002-re elkészül a hulladékgazdálkodásról szóló XLIII. törvény által előírt **Országos Hulladékgazdálkodási Terv** (OHT), amelyet az Országgyűlés a 110/2002. (XII. 12.) OGY határozatával fogad el.

Az Országgyűlés a 132/2003. (XII. 11.) OGY határozatával elfogadja a 2003–2008 közötti időszakra szóló **Nemzeti Környezetvédelmi Programot** (NKP2). A program fő céljai: „a) Az ökoszisztémák védelme, azaz a természeti erőforrásokkal való gazdálkodásban a fenntartható fejlődés elvének figyelembevétele ..., b) A társadalom és környezet harmonikus kapcsolatának biztosítása: a lakosság egészségi állapotának javítása, a megfelelő életminőséghez szükséges környezeti állapot megőrzése, javítása, illetve helyreállítása ..., c) A gazdasági fejlődésben a környezeti szempontok érvényesítése ..., d) A környezeti folyamatokkal, hatásokkal, valamint a környezet- és természetvédelemmel kapcsolatos ismeretek, tudatosság és együttműködés erősítése.”

Az Országgyűlés határozatban fogadja el a 2004. évi LXVII. törvényt a **Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését**, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló program (a Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése) közérdekűségéről és megvalósításáról (2004. 06. 14.).

A 2004-ben elfogadott, a 2006–2015 közötti időszakra vonatkozó **Nemzeti Erdőprogram** (1110/2004. (X. 27.) Korm. határozat) alapján „a hazai erdőgazdálkodás legfőbb alapelve és célja az erdővel – mint természeti erőforrással – való tartamos és fenntartható gazdálkodás, amelynek ki kell elégítenie a társadalom erdőhöz kapcsolódó fogyasztási, környezetvédelmi, szociális, üdülési és kulturális igényeit”, a stratégiai célok sorában pedig: „Az erdőt olyan módon és ütemben kell hasznosítani, hogy a gazdálkodási lehetőségek a jövő nemzedékei számára is fennmaradjanak még pedig úgy, hogy az erdő megőrizze biológiai sokféleségét, természetközelségét, termő-, felújuló- és életképességét, továbbá megfeleljen a társadalmi igényekkel összhangban levő védelmi és gazdasági követelményeknek, betöltse természet- és környezetvédelmi, egészségügyi-

szociális, kulturális, turisztikai, valamint oktatási és kutatási célokat szolgáló szerepét.” A program végrehajtásának értékeléséről szóló 2008. évi szakértői véleményből: „A NEP kommunikálása és finanszírozása elmaradt. A NEP finanszírozása sem a 2005. évre ..., sem az elkövetkező években nem valósult meg. (...) A következő évekből nincs tudomásunk – az erdőtelepítést kivéve – egyéb célprogramok megvalósulásáról, vagy bármilyen kezdeményezésről, ami a Nemzeti Erdőprogram megvalósítását tűzte volna célul. (...) Az állami erdőgazdálkodásban a szervezeti és működési módosítására kísérletek történtek 2004-ben és 2008-ban, de átalakulás helyett a természetvédelemmel való permanens konfliktus a jellemző.” [Lett et al., 2008]

Az 53/2006. (IX. 29.) OGY határozat a **géntechnológiai tevékenységgel**, annak mezőgazdasági és élelmiszer-előállítási alkalmazásával kapcsolatos egyes kérdésekről és az ezeket érintő magyar stratégiáról szól, s hangsúlyozza a környezeti hatásvizsgálatok fontosságát a géntechnológiával módosított növényfajták esetén, támogatja bizonyos ilyen kukoricafajták (MON 810) köztermesztésbe vonásáról a magyar moratórium fenntartását, továbbá a szigorú szabályozást az ökológiai, a hagyományos és a géntechnológiával módosított növények használatán alapuló gazdálkodási rendszerek egymás mellett élésének (koegzisztenciájának) vonatkozásában. A preambulumban adott indoklás szerint a határozat meghozatalakor az Országgyűlés egyebek mellett a következő szempontokra volt tekintettel: „a géntechnológiával módosított növényfajták termesztése nem csökkentené a vegyszerhasználatot, a környezet mérgező anyagokkal való terhelését, ... a genetikailag módosított élelmiszerek világszerte vitatott, illetve nem vizsgált humán-egészségügyi, táplálkozástani és gasztroenterológiai hatásaira, ... jelentős gazdasági előnyt jelent az ország GMO-mentes státusza.”

A **fenntartható fejlődéssel foglalkozó hazai stratégia** elkészül 2007-re (a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség koordinálásával és a környezetvédelmi tárca közreműködésével), s annak – a Kormány általi – elfogadását követően (1054/2007. (VII. 9.) Korm. határozat) a stratégiát megküldik az Európai Bizottságnak. A stratégia célkitűzése, hogy: „elősegítse a hazai társadalmi-gazdasági-környezeti folyamatok összességének, azaz országunk fejlődésének közép-, illetve hosszú távon fenntartható pályára való áttérését, figyelembe véve a hazai adottságokat és a tágabb folyamatokat, feltételeket.”

2008-ban fejeződik be „**A környezetügy középtávú stratégiájának**” kidolgozása (KvVM, 2008. 01. 18.), melynek az általános célkitűzésről szóló bevezetője szerint: „az állampolgárok életminőségének javításához, az egészséges környezethez való alkotmányos joguk érvényesítéséhez, a társadalmi és gazdasági fejlődéshez alapvető feltételek: a természeti erőforrások fenntartható használata, a környezet minőségének javítása, a természeti örökség megőrzése, a

környezeti biztonság megerősítése. A környezetügy középtávú stratégiája ezen alapvető feltételek érvényesítését hivatott elősegíteni oly módon, hogy egy új, értékelvű szemléletet követő jövőkép alapján bemutatja az eléréséhez szükséges főbb célkitűzéseket és cselekvési irányokat, amelyek egyúttal alapul szolgálnak a középtávú és éves tervek, programok kidolgozásához és megvalósításához.”

Az Országgyűlés 29/2008. (III. 20.) OGY határozatával dönt a 2008–2025-re szóló **Nemzeti Éghajlat-változási Stratégia** (NÉS) elfogadásáról. A stratégia szerint: „Az éghajlatváltozás a magyar társadalmat, nemzetgazdaságot fenyegető, cselekvésre kényszerítő kockázat.” A stratégia három fő cselekvési területet jelöl meg: „az éghajlatváltozást kiváltó gázok kibocsátásának csökkentése, és növekedésének megelőzése ...; a már elkerülhetetlen éghajlatváltozás kedvezőtlen ökológiai és társadalmi-gazdasági hatásai elleni védekezés ...; valamint az éghajlatváltozás társadalmi tudatosítás[a] és a klímatudatosság erősítés[e].” Ennek előzményeként már 2000-ben határozott a Kormány a klímavédelem hazai stratégiájának kidolgozásáról azzal összefüggésben is, hogy a 2206/2000. (IX. 13.) Korm. határozat rendelkezett az 1997. évi Kiotói Jegyzőkönyvhöz való csatlakozás előkészítéséről. A Stratégia szakmai-tudományos megalapozását a KvVM–MTA együttműködés keretében folytatott kutatási program (VAHAVA) eredményei jelentették (a program vezetője: *Láng István* akadémikus, <http://www.vahavahalozat.hu/>).

A 2009–2014 közötti időszakra szóló **Nemzeti Környezetvédelmi Programot** (NKP3) az Országgyűlés 2009-ben fogadja el (96/2009. (XII. 9.) OGY határozat). A program általános célkitűzése: „Jelen harmadik Nemzeti Környezetvédelmi Program a 2009-2014 közötti időszakra szól, de ennél hosszabb távra is kitekint. Az ország fenntartható fejlődési pályára való átállását kívánja sajátos eszközeivel elősegíteni. A környezeti szempontok és összefüggések megjelenítésével, a társadalmi és gazdasági lehetőségekkel összehangolt, szükséges intézkedések meghatározásával rendszerbe foglalja a környezet védelmére irányuló célokat és feladatokat. A tennivalóknak a társadalmi-gazdasági munkamegosztáshoz illeszkedő, a területi sajátosságokat és a különböző társadalmi igényeket, szempontokat is figyelembe vevő megfogalmazásával a korábbinál nagyobb súlyt fektet az együttműködésre, a decentralizáció és a szubszidiaritás elvére.” A program részeként elfogadást nyer „**A biológiai sokféleség megőrzésének stratégiája**” és az újabb **Nemzeti Természetvédelmi Alapterv**.

A **Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia** tervezetét 2012. május 16-án hagyja jóvá a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács és javasolja az Országgyűlés elé terjesztését (az Országgyűlés 2013. március 25-én hoz határozatot a keretstratégia elfogadásáról).

Nem állami szervezetek¹

1987-ben kezdi meg tevékenységét a **MTESZ Központi Környezet- és Természetvédelmi Tanácsa** az 1972-től működő Központi Környezetvédelmi Bizottság jogutódjaként (alakuló ülés: 1987. 06. 10.; elnök dr. *Madas András*). 1993-tól MTESZ Központi Környezetvédelmi Bizottságként működik (e bizottság létrehozásakor: dr. *Somlyódy László* elnök, dr. *Madas András* társelnök); majd 2008-tól újjáalakul MTESZ Környezetügyi Bizottság néven (elnök dr. *S. Nagy László*, társelnök *Juhász István*; <http://www.mtesz.hu/01menu/017index.htm>).

A **Reflex Környezetvédő Egyesületet** 1987-ben alapítják meg (1987. 03. 11.; elnök: *Lajtmann József*); „Az egyesület tevékenysége főleg a légszennyezés, a közlekedés, kommunális hulladék, környezetpolitikai szabályozás és ifjúsági környezeti nevelés témakörére koncentrálódik”. (<http://www.reflexgyor.hu/>) Ugyanebben az évben kerül sor a **Csemete Természet- és Környezetvédelmi Egyesület** létrehozására is, akkor még „Kiss Ferenc Csongrád megyei Természetvédelmi Egyesület” elnevezéssel; célkitűzése, hogy: „hatékonyan közreműködjön a természet védelmében ... szolgálja az egész természet minőségének javítását, a természetes rendszerek fenntartását biztosító környezetvédő intézkedések betartását és betartatását” (alapításkor elnök: *Szőkefalvi Nagy Béla* akadémikus; <http://www.csemete.com/>).

1988-ban jön létre a **Levegő Munkacsoport**; az alapszabály szerint a szervezet egyéb céljai mellett: „elsősorban az államháztartás, a közlekedéspolitikai, a településpolitika és az energiapolitika környezetbarátabbá tételéért, valamint a települési zöldfelületek megóvásáért és fejlesztéséért tevékenykedik. ... elősegíti az egészséges életkörülmények fenntartását, illetve visszaállítását az épített környezetben, beleértve az épületek belső tereit.” (tevékenységi körét kiterjesztve 1997-től új elnevezése Levegő Munkacsoport Országos Környezetvédő Szövetség; elnök *Lukács András*; <http://www.levego.hu>). 1988-ban alakul meg a **Magyar Környezetvédelmi Egyesület** is (MKvE, 1988. 04. 22.; alapításkor elnöke: *Antoni Ferenc* akadémikus); célkitűzése többek között: „járuljon hozzá hazánk jobb környezetállapotának kialakításához, fejlesztéséhez, védelméhez, ... segítse a környezeti kultúra fejlesztését, a környezetvédelem társadalmi bázisának szélesítését, működjön közre a környezetvédelmi oktatás-képzés-kutatásban, segítse annak kiteljesedését ...”

¹ Itt található utalás a kormányzati tanácsadó testületekre is, amelyek tagjainak jelentős része nem a kormányhivatalokból kerül ki, továbbá olyan szervezetekre is, amelyek közreműködnek állami feladatok ellátásában.

A **Környezetpolitikai Tanács** 1989-ben alakul meg (1989. 01. 25.) és 1990-ig működik (a KVM tanácsadó szerveként), ennek szerepét a **Környezetvédelmi Tanács** veszi át a minisztériumi profil és vezetés változását követően (a testület vezetője a miniszter, tagjai az érintett minisztériumok képviselői és felkért külső szakértők).

1989-ban hozzák létre a **Magyar Természetvédők Szövetségét** (MTVSZ, 1989. 04. 08.; alapításkor elnök: dr. *Schmuck Erzsébet*; <http://www.mtvsz.hu>); a szervezet általános célja: „a természet egészének védelme a (a) tagok természet és környezetvédelmi ... tevékenységének, orientálásán, összehangolásán keresztül, ... (d) hazai és nemzetközi kapcsolatok kialakításával és ápolásával a természet és a természetes élet feltételeinek megóvása érdekében, (e) a lakosság ökológiai szemléletformálásával és fogyasztóvédelmével; továbbá és környezeti oktatásával, nevelésével, (f) az euroatlanti integrációs folyamatban a környezet- és természetvédelmi feladatok elősegítése, (g) területfejlesztési célok elősegítése.”

Ugyanebben az évben jön létre – az 1986-tól Pro Natura csoport, majd 1988-tól már E-misszió csoport néven működő szervezet bázisán – az **E-misszió Természet- és Környezetvédelmi Egyesület**. E szervezet célja, hogy „létrejőjön egy fenntartható természeti és épített környezetben élő, helyi – természeti, kulturális, gazdasági és humán – erőforrásokra támaszkodó, együttműködő környezettudatos társadalom, valamint ezek megvalósulásának segítése, népszerűsítése” (alapításkor elnök: *Tömöri László*; <http://e-misszio.hu>).

Ekkor alakul meg a **Független Ökológiai Központ** (FÖK) is alapítványként, amelynek célja: „A közép- és kelet-európai környezet- és természetvédelem támogatása. A közös földrajzi régió, továbbá a határokon áttérjedő szennyezések problémáinak közös tanulmányozása, a megelőzésre vonatkozó javaslatok, cselekvési tervek kimunkálása. (...) A civil környezetvédelmi mozgalmak támogatása” (FÖK, alapításkor igazgatója: dr. *Vásárhelyi Judit*; <http://www.foek.hu/>).

1989-ben hozzák létre az **Életfa Környezetvédő Szövetséget** azzal a céllal, hogy „átfogó keretet biztosítson a környezetvédelmi törekvéseknek, összefogást teremtve ösztönözzön arra, hogy a megalapozott felismeréseket követő cselekvés kövesse. (...) Munkánkat helyi szervezeteink lakóhelyükön végzett tevékenységére alapozzuk és nélkülözhetetlen bázist jelent tagjaink szakmai és képviseleti munkája, amelyet a különböző környezet- és természetvédelmi projektek és feladatok megvalósítása érdekében végeznek”; (alapításkor a szövetség elnöke: dr. *Nagy Kálmán*; <http://www.eletfa.org.hu/>).

A budapesti **Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen** (MKKE) 1989-ben létrehozzák a Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszéket (a korábbi technológiai tanszék profiljának bővítésével; tanszékvezetői kinevezést

kap dr. *Kerekes Sándor*); 2000-től jön létre az egyetemen – jelenlegi nevén a Budapesti Corvinus Egyetemen (BCE) – a Környezettudományi Intézet (igazgató: dr. *Kerekes Sándor*). A **Budapesti Műszaki Egyetemen** (BME) 1989-ben létrejön a Társadalom- és Gazdaságtudományi Intézet keretében a Környezetgazdaságtan Osztály, majd annak bázisán 1996-ban a Környezetgazdaságtan Tanszék (létrehozásakor az osztály, illetve a tanszék vezetője: dr. *Szlávik János*). Ugyanebben az évben a pécsi **Janus Pannonius Tudományegyetemen** megszervezik az Agrár- és Környezetgazdaságtan Tanszéket (tanszékvezető: dr. *Sántha Attila*); 2006-tól már a **Pécsi Tudományegyetem** TTK Környezettudományi Intézete ad szervezeti keretet a környezetvédelmi oktatásnak (igazgató: dr. *Majjer József*; <http://kti.ttk.pte.hu/>).

Az 1990-ben létrehozott **Föld Napja Alapítvány** 1990. április 22-én szervezi meg az első hazai „Föld napját”, ami az 1970-ben útjára indított és mozgalommá vált nemzetközi hálózathoz való csatlakozást is jelentette (<http://www.fna.hu/>). „Azt az egykori tavaszi lendületet, azt a nagyszerű érzést, hogy tőlünk is változik a világ, mostanában ritkán éljük meg. Mégis, azóta is úgy gondolom, hogy az európai uniós csatlakozás, az egyre tisztább technológiák önmagukban aligha hoznak megoldást. Csak az emberi értékrend megváltozásában reménykedhetünk. Ebben pedig egyebek közt a Föld napjának is fontos szerepe lehet – meg persze mindannak, ami ebből az egy naphból következik.” [Gadó, 2000]

A **Közép- és Kelet-Európai Regionális Környezetvédelmi Központ** (REC) alapítására 1990. június 20-án kerül sor (az erre vonatkozó USEPA-KüM megállapodást 1990. január 25-én írják alá; <http://www.rec.org>). A Központot 1990. szeptember 6-án nyitják meg.

A **TermészetBÚVÁR** című ökológiai magazin 1990-ben indul útjára a Franklin Társulat 1935-ben alapított, BÚVÁR című tudományos ismeretterjesztő lapjának jogutódjaként; 1991 óta a TermészetBÚVÁR Alapítvány kiadói gondozásában jelenik meg (főszerkesztő: *Dosztányi Imre*; <http://termeszetbuvar.hu/>). Szerkesztősége szerint: „fő hivatásának tekinti a környezeti nevelés eszköztárának gazdagítását, a kor követelményeinek megfelelő környezeti kultúra megalapozását és minél szélesebb körű meghonosítását.”

A **„Környezet és Fejlődés”** című folyóirat első számát 1990 júniusában adják ki; e folyóirat „tájékoztató-tanácsadó szemle környezetvédelemmel foglalkozó szakemberek számára” (alapításkor főszerkesztő: dr. *Persányi Miklós*). A **„Zöld jelzés”** című rádióműsor 1990-től ad közre ökológiai, környezeti információkat napi rendszerességgel (Petőfi Rádió, szerkesztő: *Sarkadi Péter*; e műsor 2006-ben megszűnt); e műsorral párhuzamosan, de részben eltérő profil-

lal megy 2002–2007 között a „**Zöld válasz**” című rádióműsor (Petőfi Rádió, szerkesztő: Sarkadi Péter).

1990-ben hozzák létre az **Ökoszolgálat Alapítványt** különböző környezetvédő társadalmi szervezetek. Az alapítványnál tevékenykedők küldetése, hogy „pozitív példákkal, tanácsokkal, praktikus ötletekkel, szakmai tudásunkkal minél több embernek segítsünk az ésszerűbb, takarékosabb, vagyis a környezet-tudatos életmód kialakításában” (<http://okoszolgalat.hu/>). Ugyancsak 1990-ben jön létre a **Zöld Akció Egyesület**, amelynek célja: „a környezeti problémák megoldásának elősegítése környezet- és természetvédelmi tevékenység, szakmai kutatás és a környezeti tudat formálásán keresztül” (<http://www.greenaction.hu/>).

1991-ben alakul meg a **Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete**, eredetileg az ELTE TTK keretében az együttműködést kezdeményező, alapító tanárok szerint „azzal a céllal, hogy felkészítse a tanárokat a környezeti, a humán krízis által kiváltott innovációs helyzetre is. Hangsúlyozták, hogy a nevelés megújításának lehetősége és kényszere a természet-, a környezet-, az embertiszteelő magatartás kialakításában együtt van jelen” (elnök: *Tóth Albert*; tiszteletbeli elnök: *dr. Juhász-Nagy Pál*, <http://ttk.pte.hu/TKTE/>).

Ugyanebben az évben hozza létre a WWF nemzetközi szervezete a magyarországi képviselőjét, amely **WWF-Magyarország** néven 1995-ben vált önálló hazai civil szervezetté (és a nemzetközi WWF tagjává); saját tevékenységük: „kiterjed a vizes élőhelyek ... és a természetes erdeink védelmére, a fenntartható, környezetbarát mezőgazdaság és vidékfejlesztés területére, a védett és veszélyeztetett élőhelyek és fajok megóvására. Emellett nagy figyelmet fordítunk a mérgező vegyi anyagokkal szembeni védelemre, az éghajlatváltozás hatásainak csökkentésére, és a környezettudatosság eszméjének minél szélesebb körű elterjesztésére” (alapításkor igazgató: *Haraszthy László*; <http://wwf.hu>).

1991-ben kezdi meg tevékenységét a **Pangea Kulturális és Környezetvédelmi Egyesület**, amelynek célja többek között: „tevékenyen segíteni a természettudományos ismeretterjesztés, általunk leghasznosabbnak vélt formáinak (táborok, terepgyakorlatok, tanösvények, kiállítások) létrejöttét és működését; a földtani ismeretek terjesztése, különösen az ifjúság körében, mind iskolai, mind iskolán kívüli oktatási formák keretében” (alapításkor elnök: *Breuer László*; <http://www.pangea.hu/>).

1991-ben rendezik meg először a **Környezetvédő Szervezetek Országos Találkozóját** (1991. 02. 1–3., Tata; <http://www.zoldot.hu/oldalak/elozmenyek-az-ot-toertenete>). E találkozók céljáról, jelentőségéről (Ilosvay György): „A hazai zöld mozgalom eddigi történetének kétségkívül egyik legfontosabb momentum volt, amikor ... első alkalommal szervezte magát egységes fórummá, azaz 1991-ben Tatán először szervezett országos találkozót. (...) A párbeszéd és a

vélemények egyeztetése mellett megjelentek tehát azok a szakmai jellegű, olykor tudományos igényű továbbképzések, konferenciák, fórumok és fejtágítások, amelyek alapvető célja már egymás, magunk képzése volt. Az Országos Találkozó e szempontból is többletet jelentettek a mozgalom számára, hiszen minden korábbinál szélesebb körben váltak az információk ismertté ...” [Schmuck, Sallai, 2005; 73–74.o.]

1991-ben megalakul az **MTA Környezettudományi Bizottsága** (1991. 06. 25., Környezettudományi Elnökségi Bizottság, majd Elnökségi Környezettudományi Bizottság elnevezéssel a 43/1991., 51/1991. elnökségi határozatok alapján; első elnöke: *Mészáros Ernő* akadémikus), feladatköre: „az ember és a környezet kölcsönhatásaira irányuló magyarországi kutatások kezdeményezése, koordinálása, értékelése, továbbá a környezettudomány nemzetközi eredményeinek számontartása, különös tekintettel azok hazai alkalmazására.” 2008-ban a testület újjáalakul **MTA Környezettudományi Elnöki Bizottság** (KtEB) elnevezéssel (elnök: *Németh Tamás* akadémikus, MTA-főtitkár).

A Levegő Munkacsoport 1991 februárjában adja ki a „**Lélegzet**” folyóirat első számát (<http://www.lelegzet.hu/>).

1991 a szegedi **József Attila Tudományegyetemen** (JATE) a Környezet- és Természetvédelmi Kutatási Oktatási Regionális Centrum létrehozásának éve (alapításkor vezetője: *dr. Burger Kálmán*; 1996-tól Környezettudományi Intézet, 2000-től a szegedi felsőoktatási intézmények összevonásával a Szegedi Tudományegyetem keretében működő intézet; <http://www2.sci.u-szeged.hu/kti/oldal/kornyezet.php?ID=2>).

Az „**Oxigén**” című rádióműsor, mint ökológiai szakműsor 1992-től jelentkezik adásokkal (Kossuth Rádió, vezető szerkesztő: *Balogh István*). E műsor célkitűzésének változásával, bővülésével – általános természetvédelmi és környezetvédelmi szakműsorrá válásával és a Magyar Rádió „Ökoműhelyének”, azaz új környezetvédelmi szerkesztőségének létrejöttével – változik szerkesztése is 2007-ben (2007-től 2012-ig szerkesztői: *Mangel Gyöngyi*, *Sarkadi Péter*, illetve *Felszeghy Csaba*). 2007-ben indul a „**Zöld övezet**” című rádióműsor is (2012-ig; vezető szerkesztő: *Mangel Gyöngyi*).

1992 márciusában bejegyzik a **Magyar Környezeti Nevelési Egyesületet**; célja többek között: „A környezeti nevelést feladatuknak vallók – s rajtuk keresztül a magyar társadalom – ismereteinek, környezeti tudatosságának és felelősségének fejlesztése, gondolkodás- és életmódjának környezetbaráttá alakítása. A környezeti neveléshez szükséges ismeretek és módszerek gyűjtése és terjesztése, a környezeti nevelők munkájának segítése, a közöttük lévő együttműködés bátorítása és szervezése.” (MKNE, elnök: *Vásárhelyi Tamás*; <http://mkne.hu/>)

Ugyancsak 1992-ben jön létre alapítványként az **Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért**: „célja a fenntartható fejlődés szellemiségének terjesztése, az ökológiai kultúra fejlesztése, a globális szemléletre való nevelés, s mindezekon keresztül a fenntartható fejlődés gyakorlati alapjainak kidolgozása és megvalósulásának elősegítése”; (igazgató: *dr. Gyulai Iván*; <http://www.ecolinst.hu/>). Az év végén megalapítják a **Környezeti Management és Jog Egyesületet** (EMLA; elnök: *dr. Bándi Gyula*; <http://www.emla.hu/>). A „**Környezetvédelem**” című **szaklap** első száma 1992-ben jelenik meg (<http://www.kornyeztvedelem.co.hu/>).

Az üzleti szférában is már együttműködési szervezeti szinten gyökeret ver a környezetvédelem 1992-ben: ebben az évben alakul meg a **Magyar Gazdasági Kamara Környezetvédelmi Bizottsága** (jogutódja: a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetségének Környezetvédelmi Bizottsága) és a **Környezetvédelmi Szolgáltatók és Gyártók Szövetsége** (KSzGySz) (<http://www.kszgyssz.hu/>).

A **Miskolci Egyetemen** a Műszaki Földtudományi Kar (korábbi Bányamérnöki Kar) keretében 1992-ben létrehozzák a Földrajz-Környezettani Tanszéket (vezetője: *dr. Hahn György*), amely utóbb a Környezetgazdálkodási Intézet egyik szervezeti egységként működik.

1993-ban megalakul a **Fenntartható Fejlődés Bizottság** (FFB) az 1024/1993. (IV. 2.) Korm. határozat alapján, amely az 1992. évi ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferencián született megállapodásokról adódó feladatokról szól (a határozat alapján a bizottság elnöke hivatalból a környezetvédelmi tárca vezetője; a bizottság 2002-ig működik).

A **Nimfea Természetvédelmi Egyesületet** 1993-ban hozzák létre (a Debreceni Agrártudományi Egyetem szarvasi főiskolai karának keretében 1988-ban megalakult Főiskolai Természetvédelmi Kör egyesületi utódként); célja: „elsősorban a természet védelme, ezen belül a védett és nem védett élőlények, valamint azok élőhelyeinek megóvása. Feladatunknak tartjuk az oktatást, nevelést, szemléletformálást” (alapításkor elnök: *Szabóné dr. Komlowszky Ildikó*; <http://www.nimfea.hu/>).

Ugyancsak 1993-ban létrejön a **Környezettudományi Központ** (KtK), amely „környezetpolitikai kutatással és oktatással, valamint a környezet védelmét és a fenntartható fejlődést előmozdító gyakorlati környezetpolitikai programokkal foglalkozik”; (alapítói: *dr. Z., Bochniarz, dr. Kindler J.*; <http://www.ktk-ces.hu/>). Rendszeres környezetvédelmi oldallal jelentkezik 1993-tól 2009-ig a **Népszabadság** (szerkesztő: *Palugyai István*).

Az **Ökotárs Alapítvány** 1994-től működik; az alapító okirat szerint: „Alapítványunk a környezet- és természetvédő szervezetek erősítésével, támo-

gatásával kíván hozzájárulni egy környezettudatos, a nyilvánosság részvételén alapuló demokratikus intézményrendszer és társadalom kialakulásához” (alapításkor igazgató: *Foltányi Zsuzsa*; <http://www.okotars.hu/>). 1994-ben **Talpalatnyi Zöld** címmel környezetvédelmi műsorsávot vesznek fel a Duna Televízió programjába (szerkesztő: Kocsis Tibor; http://www.florafilm.hu/talpalatnyi_zold.html).

A Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet (KTI) alapítására 1994-ben kerül sor a **Gödöllői Agrártudományi Egyetemen** (GATE, 2000-től: Szent István Egyetem, SzIE), 2000-től a Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar szervezeti egysége (alapításakor a KTI vezetője: *dr. Stefanovits Pál*; <http://www.kti.szie.hu/index.php>).

A környezetkímélő termékek megkülönböztető, megfelelőségüket tanúsító rendszerének működtetését látja el az 1994-ben létrehozott **Környezetbarát Termék Kht.** (jelenleg: Környezetbarát Termék Nonprofit Kft.); e minősítő-tanúsító rendszer működését a 3325/1993. számú Kormányhatározat, majd a 29/1997. (VIII. 29.) számú KTM rendelet, 9/2004. (V. 25.) számú KvVM rendelet, illetve a 83/2003. (VI. 7.) Korm. rendelet szabályozta a vonatkozó uniós jogszabályok figyelembevételével (alapításakor ügyvezető igazgató: Frigyer Attila, <http://www.kornyezetbarat-termek.hu/>).

1995-ben szervezik meg a **Hulladék Munkaszövetséget** (későbbi nevén Humusz Szövetség), amelynek célja alapszabálya szerint, hogy „összefogja és hatékonyabbá tege az azon magánszemélyek és civil környezetvédő szervezetek munkáját, akik tevékenyen kívánnak részt vállalni egy ökológiailag orientált hulladékgazdálkodási ... rendszer kialakításában” (alapításkor elnöke: *Bödecs Barnabás*; <http://www.humusz.hu/>).

1995 októberében alakul meg a **Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület** (későbbi nevén „KÖVET Egyesület a Fenntartható Gazdálkodásért”); az egyesület alapvető célja „a vállalatok és más szervezetek környezeti és társadalmi felelősségének erősítése” (<http://www.kovet.hu/>).

Az **Energia Klub** 1995-től működik bejegyzett környezetvédelmi egyesületként (mint az 1991-ben alakult ELTE Klub Energia Munkacsoportjának utódja; jelenlegi nevén: Energiaklub Szakpolitikai Intézet és Módszertani Központ); alapszabálya szerint a szervezet célja többek között: „Az energiatermeléssel, szállítással, felhasználással kapcsolatos környezeti problémák megoldásának előmozdítása és az ezekhez fűződő állampolgári érdekek képviselése” (alapításkor elnöke: *Foltányi Zsuzsa*; <http://energiaklub.hu/>).

A **Kossuth Lajos Tudományegyetemen** (KLTE) Debrecenben 1995-ben alakul meg a Környezettudományi Centrum az egyetemen tervezett környezeti jellegű képzések akkreditációs anyagainak elkészítésével, oktatás-szervezéssel

kapcsolatos feladatok koordinálására, környezettudományi kutatási projektek kidolgozására (elnök: *dr. Kerényi Attila*, oktatási elnökhelyettes: *dr. Lakatos Gyula*). Az intézmény Környezettudományi Központ (KtK) elnevezéssel folytatja tevékenységét a 2000-tól egységes Debreceni Egyetem keretében (a KtK 2005-ben megszűnik). 2000-ben Természeti Erőforrások Tanszék létesül a Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma keretében, amely 2003-2011 között Erőforrás Gazdálkodási Tanszék elnevezéssel működik (alapításkor tanszékvezető: *dr. Lakatos László*).

Az **ELTE Természettudományi Karán** 1996-ban születik döntés a környezettudománnyal kapcsolatos közös feladatok ellátásának elősegítése és koordinálása érdekében a Természettudományi Kar Környezettudományi Centrumának létrehozásáról azzal a céllal, hogy „a környezettudomány multidiszciplináris feladatainak, az oktatásszervezésre és multidiszciplináris kutatási feladatok ellátására szervezeti egység jöjjön létre” (<http://kornyezet.elte.hu/UjLap/index.php>).

1996. április 12-én tartja első ülését az **Országos Környezetvédelmi Tanács** (OKT), amely az 1995. évi LIII. (környezetvédelmi) törvény alapján jön létre a törvényben meghatározott alábbi mandátummal: „a Kormány javaslattevő, tanácsadó, véleményező szerveként a) állást foglal a 43. § (1) bekezdése szerinti² vizsgálati elemzéssel kapcsolatban és javaslatát a döntésre jogosult szerv elé terjeszti, b) állást foglal a 44. § (2) bekezdés b) pontjában³ meghatározott terv, illetve program tervezetével és az annak részét képező környezeti értékeléssel kapcsolatban, c) javaslatot tesz a Kormány számára a környezet- és természetvédelem hatékonyabbá tételével, így különösen a környezeti információs rendszerrel, a tudományos kutatással, a képzéssel, a megfelelő ipari háttér kifejlesztésével, továbbá a környezet- és természetvédelmet szolgáló pénzügyi eszközökkel kapcsolatban, d) véleményt nyilvánít a környezetvédelmet érintő közönségi jogalkotás stratégiai jelentőségű kérdéseivel kapcsolatban”; (OKT, megalakulásakor a Tanács elnöke: *Láng István* akadémikus; <http://www.oktt.hu>).

1996-ban alakul meg hivatalosan a **Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége**, amely az 1983 óta működő OKTH oktatóközponti hálózat utódja (KOKOSZ; a szövetség létrehozásának kezdeményezője: *Szalay-Marzsó Enikő*; alapító elnök: *Szentendrey Géza*, tiszteletbeli elnök: *dr. Legány András*; <http://www.kokosz.hu/>). Célkitűzése szerint a szervezet: „segítse a környezeti tudatosság és érzékenység fejlődését és a környezet-harmonikus magatartás megerősítését ...”

² A környezetvédelemmel összefüggő törvényjavaslatok és más jogszabályok.

³ A környezetre várhatóan jelentős hatást gyakorló tervek, illetve programok.

A **Környezetvédelmi Újságírók Társaságát** 1996-ban jegyzik be (KÚT); célja szerint többek között: „fórumot teremt a közvélemény, a politikai és a szakmai döntéshozók közötti vitára; műhelymunka keretében igyekszik azonos etikai, újságíró-szakmai normákat kialakítani és elterjeszteni, emelni a környezetvédelmi újságírás sajtóbeli presztízsét; tevékenységével elősegíti a környezetvédelem minél sokoldalúbb megjelenítését a sajtóban” (alapításkor elnöksége: *Sárvári Márta, Mangel Gyöngyi, Vit László*).

A **Környezeti Tanácsadó Irodák Hálózata** 1997-ben jön létre (elnök: F. Nagy Zsuzsa, <http://kothalo.hu/>). Az irodák együttműködésének célja, hogy „továbbképzésekkel, adatbázis fejlesztésekkel, az internetes tanácsadás bővítésével azonos színvonalúvá fejlesszük az irodák tevékenységét a lakosság környezeti ügyeinek hatékonysága érdekében”. 1997-től kezdve jelenik meg a **Kovács** című környezettudományi folyóirat (főszerkesztő: *dr. Kovács Tamás*, <http://kovasz.uni-corvinus.hu/index.html>).

1998-ban egyesületként bejegyzik a „**Körlánc**”-ot (az 1992-ben útjára indított környezeti nevelési program utódként (a program vezetője: *Havas Péter*, ügyvezető elnök: *Ádám Ferenc*; <http://www.korlanc.hu/index.html>).

1998-ban létesül a Környezettudományi Intézet az **Erdészeti és Faipari Egyetemen** az 1986-ban megalakított Környezetvédelmi Tanszék utódként, profiljának bővítésével (alapításkor a KTI igazgatója: *dr. Mátyás Csaba*, <http://www.nyme.hu/index.php?id=325&L=1>); ez jelenleg a Nyugat-magyarországi Egyetem Környezet- és Földtudományi Intézete (<http://kornytud.emk.nyme.hu/>).

Az **Országos Erdészeti Tanácsot** 1999-ben hozzák létre az 1996. évi LIV. törvény alapján (elnök: *dr. Koloszar József*).

Újabb civil környezetvédő szervezetként alapítják meg 2000-ben a **Véd-egyletet**: „Célunk a természeti és kulturális sokféleség megőrzése, a környezetünkért viselt felelősségtudat megerősítése, egy jobb minőségű élet feltételeinek megteremtése Magyarország minden lakója számára” (alapításkor elnök: *Karátson Gábor*; <http://www.vedegylet.hu/>). A Védegylet kezdeményezésére 2000 novemberében megalakul a **Jövő Nemzedékek Képviselete**, amelynek tapasztalataira is építve jön létre 2007-ben a Jövő Nemzedékek Országgyűlési Biztosának intézménye [Jávor, 2001].

2001-ben kezdi meg szolgáltatásait a **Greenfo** környezetvédelmi hírportál (eredetileg mint a Környezetvédelmi Újságírók Társasága honlapjának utódkja); szerkesztősége heti rendszerességgel környezetvédelmi hírlevelet is közread (a Greenfo felelős szerkesztője: *Sarkadi Péter*; <http://www.greenfo.hu/>). A „**Ma és Holnap**” környezetvédelmi és területfejlesztési folyóirat első száma 2001-ben jelenik meg (lapigazgató: Scodnik Kinga, főszerkesztő: *Juhász Erzsébet*;

<http://maesholnap.hu/>). 2002-től jelentkezik rendszeres adásokkal a „**Kék bolygó**” című rádióműsor (Kossuth Rádió, „alapító” vezető szerkesztő: Balogh István; e műsorsáv 2005-ben megszűnik). 2002-től működik a **Greenpeace** magyarországi irodája (<http://www.greenpeace.org/hungary/hu/>).

2006-ban létrehozzák a **Pécsi Tudományegyetem** (PTE) keretében a Környezettudományi Intézetet (igazgató: *dr. Majer József*; <http://kti.ttk.pte.hu/>).

A 100/2007. (XI. 14.) OGY határozat alapján létrejön a **Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács** (NFFT; <http://www.nfft.hu>). Az 57/2008. (V. 22.) OGY határozat rendelkezik e Tanács közjogi jogállásáról, jogköréről, összetételéről és feladatairól, valamint működési kereteiről; ennek értelmében: „a Tanács a fenntartható fejlődés kérdéskörében az Országgyűlés által létrehozott egyeztető, véleményező, javaslattevő testület. ... a Tanács az Országgyűlés, továbbá saját kezdeményezésére napirendre tűzött kérdéseket vitatja meg, s azokra vonatkozóan kialakítja véleményét, s azt javaslat, ajánlás vagy állásfoglalás formájában közzéteszi.” A különböző állami és társadalmi szervezetek képviselőinek kijelölését, illetve megválasztását követően 2008. október 10-én tartja meg alakuló ülését a Tanács. (Az említett határozatok szerint hivatalból e testület elnöke az Országgyűlés mindenkori elnöke, ennek megfelelően a Tanács elnökei: *dr. Szili Katalin* 2007. 11.–2009. 09., *dr. Katona Béla* 2009. 09.–2010. 05., *Schmitt Pál* 2010. 05.–2010. 08., *dr. Kövér László* 2010. 08.–; a Tanács tiszteletbeli elnöke: *dr. Szili Katalin*).

A **Magyarországi Üzleti Tanács a Fenntartható Fejlődésért** 2007-ben alakul meg (BCSDH; alapításkor elnöke: *Varga István*; <http://bcsdh.hu/>). A Tanács „aktívan kívánja előmozdítani a tagvállalatai körében a fenntartható fejlődés három alappilléreinek: a gazdasági eredményesség, az ökológiai egyensúly és a társadalmi életminőség elveinek a gazdasági gyakorlatba való átültetését és alkalmazását, ezáltal új és innovatív megoldásokkal növelni a versenyképességüket, és egyben hozzájárulni a magyar gazdaság és társadalom fenntartható fejlődéséhez”.

A **Klímabarát Települések Szövetségét** 2007-ben (2007.11.17.) alakítják meg annak érdekében, hogy „Magyarországon minél több településnek legyen saját, szakmailag megalapozott klímastratégiája”, továbbá a szervezet célja e „klímaprogramok megvalósításának elősegítése és a települések érdekképviselése klímavédelmi kérdésekben” (a szervezet elnöke: *dr. Antal Z. László*; <http://klimabarathu.hu/>).

2007 végén döntés születik a **jövő nemzedékek országgyűlési biztosa** intézményéről (2007. 12. 01.) az 1993. évi LIX. törvény módosításával. A jövő nemzedékek országgyűlési biztosának feladata „az egészséges környezethez való alapvető jog védelme”. (A jövő nemzedékek országgyűlési biztosa: 2008.

05. 26.–2012. 12. 31. *dr. Fülöp Sándor*; <http://www.jno.hu/hu/>). Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvényben foglaltak alapján az Országgyűlési Biztos Hivatala és ennek részeként többek között a Jövő Nemzedékek Országgyűlési Biztosának Irodája megszűnik, feladatait 2012. január 1-jétől jogutódként az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala veszi át.

2007-ben indul az „**Esti beszélgetés a Földről**” című rádióműsor (Kossuth Rádió, vezető szerkesztő: *Mangel Gyöngyi*; e műsor 2012-ig jelentkezik rendszeres adásokkal).

A **Napsugárzásvédelmi Tudományos Testületet** 2009-ben alapítják azáltal, hogy felhívják a figyelmet az UV-sugárzás káros következményeire és ezek megelőzésének lehetőségeire (elnök: *dr. Antal Z. László*, <http://www.napsugarzas.hu/>).

Megalakul az **Országos Erdő Tanács** 2010. január 26-án az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII. törvény alapján (elnök: *dr. Nahlik András*).

Az **Országos Hulladék Ügynökség** (OHÜ) 2011-ben létesül (2011. 09. 01.) nonprofit kft. formában a termékdíjas törvény alapján, és ellátja a lakossági, valamint az ipari szelektív hulladékgyűjtés irányítását és szervezését (ügyvezető igazgató: *Vámosi Oszkár*, <http://www.szelektivinfo.hu/>).

A környezetügy egyes hazai előzményei

Az alábbiakat azokat a korábbi főbb hazai szervezeti, jog- és programalkotási fejleményeket mutatják be, amelyek – többek között a működési, végrehajtási hatékonyságukból levont tanulságok által – hatással voltak az 1980-as évek végétől, az 1990-es évek elejétől a hazai környezetügy alakulására.

Állami intézmények

1948-ban megalakul az **Országos Vízgazdálkodási Hivatal** (OVH; a közlekedési és postaügyi, valamint a földművelésügyi miniszterek közös felügyelete alatt), jogutódjaként 1953-ban a vízügyi igazgatás valamennyi feladatának ellátására létrehozzák az 1060/1953. (IX. 30.) MT határozattal az **Országos Vízügyi Főigazgatóságot** (OVF; vezetője *Rajczy Kálmán* főigazgató). Az e feladatkört ellátó intézmény 1969-től ismét OVH-ként működik (alapításkor elnöke: *dr. Dégen Imre*)

1962-ben kezdi meg tevékenységét az **Országos Természetvédelmi Hivatal** (OTvH, 1962-1977), amelynek jogalapja az 1961. évi 18. tvr. a természetvédelemről (elnök: *Tildy Zoltán* 1962–1971, *Rakonczay Zoltán*, 1971–1977). A hivatal jelentőségéről, első időszakának hatékonyságáról így szól a későbbi értékelés: „A régóta áhított főhatósági szervezet, az 1961. évi 18. számú törvényerejű rendelettel létrehozott Országos Természetvédelmi Hivatal – annak ellenére, hogy minden feltétel adott volt – sajnálatosan nem hozta meg a várt eredményt. A védetté nyilvánítások szinte álltak, a főhatóság területi szervei nem alakultak meg, a természetvédelmet támogató tudományos és társadalmi körökkel a kapcsolat nem alakult ki. A természetvédelmi oltalom alatt álló területek kiterjedése egy évtizeddel később is az ország területének csak 0,2%-át érte el.” [Rakonczay, 2006]

1967-ban hozzák létre az **Erdészeti Hivatalt** a mezőgazdasági minisztérium keretében (főigazgató: *dr. Sali Emil*) az 1954 óta működő Országos Erdészeti Főigazgatóság utódjaként. Az elsősorban az erdővagyon védeleméért és az erdőgazdálkodásért felelős kormányzati hivatal ezt követően különféle szervezeti formában és felügyeleti rendszerben működik. Az erdészeti szakszolgálati feladatok koordinálását pedig 1979-től az Erdőrendezési Szolgálat, 1997-től az Állami Erdészeti Szolgálat látja el.

Az **Országos Meteorológiai Szolgálat** (OMSZ) 1970-től folytatja a tevékenységét ezzel az elnevezéssel és új szervezeti formában (az 1870-ben alapított „Meteorológiai és Földdelejtési Magyar Királyi Központi Intézet”, illetve az

1950-től működő Országos Meteorológiai Intézet utódjaként; az OMSZ létrehozásakor elnöke: *dr. Dési Frigyes*).

Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumban 1973-ban megalakul a Területfejlesztési Főosztályon belül a **Környezetvédelmi Osztály** „feltehetően a Stockholmi konferencia hatására” [Csutora, 2008]. 1973-ban jön létre az első nemzeti park (1973. 01. 01.): ez a **Hortobágyi Nemzeti Park**.

Egységes környezet- és természetvédelmi intézmény alakul az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvény alapján. Az 1977. évi 23. tvr. (a természetvédelemről szóló 1961. évi 18. törvényerejű rendelet módosításával), illetve az 1035/1977. (VIII. 28.) MT határozat szerint létrehozzák 1977-ben az **Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatalt** (OKTH 1977–1988), amely 1977. október 1-jén kezdi meg működését (elnök: dr. Gonda György 1978. 06. 20.–1984. 06. 30., dr. Ábrahám Kálmán, 1984. 07. 27.–1987. 12.). A környezetpolitika alapvető irányainak meghatározása, a feladatok koordinálása azonban az e jogszabályok által létrehozott **Országos Környezet- és Természetvédelmi Tanács** feladata, amely 1978. június 22-én alakul meg (OKTT 1978–1985; elnök: dr. *Straub F. Brúnó*).

1980-ban az OKTH háttérintézményeként megalapítják a **Környezetvédelmi Intézetet** (KVI). Az OKTH helyzetének értékeléséről: „Az OKTH megalakítása után is megmaradt a környezetvédelmi feladatok megosztása az egyes minisztériumok között. Az OKTH saját szakfeladatként a természet-, levegő-, zaj- és rezgésvédelmet kapta meg, emellett koordinációs és egyetértési jogosítványai voltak, amelyek fokozatosan erősödtek.” [Farkas et al., 1988]

Az **Országgyűlés Településfejlesztési és Környezetvédelmi Bizottsága** 1985-ben alakul meg (1985–1990; elnök: dr. *Straub F. Brúnó* 1985–1988, dr. *Berdár Béla* 1988–1990).

Jogalkotás

A jogalkotási folyamat egyes korábbi természetvédelmi fejleményei a következők: az 1935. évi IV. tc. **az erdőkről és a természetvédelemről**; az 1961. évi 18. tvr. **a természetvédelemről**; az 1977. évi 23. tvr. **a természetvédelemről** szóló 1961. évi 18. tvr. módosításáról, végül az 1982. évi 4. tvr. **a természet védelméről**. Az 1961. évi 18. tvr. szerint: „A természetnek azokat a tárgyait, amelyek megőrzése és fenntartása tudományos vagy kulturális érdek, védelem alá kell helyezni és óvni minden olyan hatástól, fennmaradásukat vagy sajátos természeti tulajdonságukat sérti vagy veszélyezteti.”

A vízügyi jogalkotás ugyancsak elkülönülten fejlődött, a későbbiek szempontjából mindenekelőtt az 1964. évi IV. törvény a **vízügyről** említendő (h: 1965. 07. 01.), amelynek célja „a vízgazdálkodás, valamint a vízügyi igazgatás egységes állami irányítása alapvető kérdéseinek, továbbá az állami szervek, a társadalmi szervezetek, a szövetkezetek, más jogi személyek és az állampolgárok vízgazdálkodási tevékenységgel kapcsolatos jogainak és kötelezettségeinek szabályozása.”

1976-ban születik meg a törvény **az emberi környezet védelméről**; amely szerint a környezetvédelem feladata, hogy „az emberi környezet megóvását és tervszerű alakítását elősegítse, a környezetre veszélyes szennyeződések, ártalmak és más károsodások okait felismerje, azok megelőzésének, csökkentésének, illetőleg megszüntetésének módját és feltételeit megállapítsa és a társadalom érdekeinek megóvásával érvényre juttassa”. A törvény jelentőségéről: „... aligha hozott érdemleges változást a vonatkozó szabályozási területen, hiszen kevés kivétellel nélkülözötte a közvetlenül értelmezhető kötelező rendelkezéseket. Ehelyett a törvény az elvi általánosságok szintjén maradt, igaz ugyan, hogy a maga idejében ezzel is a régió hasonló jogszabályaihoz képest haladóbbnak mutatkozott.” [Bándi, 1998]. A Környezetvédelmi Lexikonra (2002) hivatkozva [Csutora, 2003]: e törvény ’alibitörvénynek’ tekinthető, mivel „fő célja az volt, hogy legyen, nem pedig az, hogy konkrét intézkedések alapjául szolgáljon.”

A levegőminőség témakörében lényeges előzménynek tekinthető a **levegő tisztaságának védelméről** szóló 21/1986. (VI. 2.) MT rendelet, amelynek célja, hogy: „az emberi egészség és az emberi környezet megóvása érdekében megállapítsa a káros légszennyezés megelőzésére, csökkentésére, illetőleg megszüntetésére vonatkozó legfontosabb szabályokat.” (E rendeletet kiváltja a 21/2001. (II. 14.) Korm. rendelet a levegő védelmével kapcsolatos egyes szabályokról.)

Programalkotás

1978-ban készül el „A környezetvédelmi koncepció és követelményrendszer alapelvei”, (3/1978. (VI. 22.) OKTT határozat), majd annak figyelembevételével 1980-ban az „**Országos környezetvédelmi koncepció és követelményrendszer**”, amelyet kormányhatározattal fogadnak el (2006/1980. (II. 17.) MT határozat a környezetvédelem koncepciójának és követelményrendszerének jóváhagyásáról). E dokumentumról: „a fő figyelmet a káros hatások kialakulásának megelőzésére fordítja. A koncepció szerint új létesítményeknél és rekonstrukcióknál a környezetvédelmi beruházásokat a termelési és más célú beruházás részeként kell megtervezni és kivitelezni.” [Moser, Pálmai, 1992]

Az OKTH koordinálásával készült **Levegőtisztaság-védelmi Ágazatközi Akcióprogram** végrehajtása 1986-ban kezdődik meg; az 1990-ig tartó program általános célkitűzése az ipari, kommunális és közlekedési eredetű légszennyezés regionális és településen belüli csökkentése, elsődleges célja pedig, hogy „a súlyosan szennyezett térségekben a levegőminőségi romlást megállítsa, illetve bizonyos javulást idézzon elő”. [K&F, 1991b]

Nem állami szervezetek

Az **Országos Természetvédelmi Tanács** megalakításáról rendelkezik az 1935. évi IV. tc. az erdőkről és a természetvédelemről. (Alakuló ülés: 1939. 04. 17.; első elnöke: *Kaán Károly*; a Tanács 1962-ig működik). 1951-ben **Országos Vízgazdálkodási Tanácsot** hoznak létre annak érdekében, hogy az akkor különböző főhatóságokhoz tartozó vízügyi feladatokkal kapcsolatos koordinációt elősegítse. 1962-ben alakul újjá a **Természetvédelmi Tanács** (1962–1977), majd 1974-ben létrehozzák a természetvédelmi kérdésekkel foglalkozó testülettel egy ideig párhuzamosan működő **Országos Környezetvédelmi Tanácsot**, amely 1975 februárjában kezdi meg tevékenységét. E kettősség akkor szűnik meg, amikor 1978-ban megalakul a fentebb már említett **Országos Környezet- és Természetvédelmi Tanács** (OKTT).

A **MTESZ Központi Környezetvédelmi Bizottsága** 1972-ben alakul meg (dr. *Trautmann Rezső*, illetve dr. *Madas András* az elnök). A MTESZ környezetvédelmi tevékenységéről: „Kiemelkedő a MTESZ szerepe, amelybe 32 műszaki, agrár- és természettudományos egyesület tartozik. A MTESZ környezetvédelmi tevékenységét környezetvédelmi bizottság koordinálja. (...) Az egyesületek véleményezik a környezetvédelemmel kapcsolatos koncepciókat, terveket és jogszabálytervezeteket. Ez a tevékenység azonban az egyesületi nyilvánosság keretében marad.” [Farkas, 1988]

1974. január 6-án jön létre a **Magyar Madártani Egyesület** (MME, az 1893-ban megalakult Madártani Intézet bázisán; 1990-től: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület); célja: „a madarak védelmével hozzájárulni az emberi életminőség és a biológiai sokféleség megőrzéséhez Magyarországon” (alapításkor elnöke: dr. *Jánossy Dénes*, <http://www.mme.hu/>).

A **Magyar Televízió Natura Szerkesztősége** 1978. április 1-jén kezdi meg tevékenységét (alapító szerkesztő: *Rockenbauer Pál*) természet- és környezetvédelmi tartalmú ismeretterjesztő műsorok rendszeres közreadására.

Az 1980-as évek elejétől kezdődik meg a különböző hazai környezet-, természetvédő szervezetek megalakulásának „nagy” időszaka. 1981-ben jön létre a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Természetvédelmi Egyesület (mint or-

számos hatáskörű természetvédelmi egyesület), amely 1984-től **HOLOCÉN Természetvédelmi Egyesületként** tevékenykedik (elnök: *Kiss József*; <http://www.holocen.hu/>). Az alapító okirat szerint a szervezet célja többek között „Magyarország természeti értékeinek ismerői, barátai, szakemberei bevonásával, a természeti állapot megismerése, védelme, fenntarthatóságának elősegítése. Ennek érdekében elméleti és gyakorlati ökológiai, valamint környezeti kutatások tervezése, irányítása, végzése.”

1983-ban hozzák létre az **ELTE Természetvédelmi Klubot** (ETK); 1991-ben egyesületté alakult, célja: környezetvédelmi problémák megismerése és megismertetése (alapítói: *György Lajos, Pásztor Erzsébet*; <http://www.etk.hu/etkism.htm>). 1984-ben kezdi meg tevékenységét az **Ifjúsági Környezetvédelmi Tanács** (IKT), célja: a természet megismertetése a fiatalokkal többek között természetvédelmi táborok támogatásával, ehhez pályázati rendszer kialakításával, környezet- és természetvédelmi klubok, országos találkozók szervezésével.

A **Duna Kör**t 1984. augusztus 1-jén alapítják meg (vezetője: *Vargha János*; bejegyzés egyesületként: 1988); célja: „az emberek felvilágosítása a bősnyagymarosi vízlépcsőrendszer igazi arcáról, a fenyegető környezeti károkról.” A Kör az 1984 elején kibontakozott Duna-mozgalom egyik ágaként „jelentkezett újra, s a sajtó teljes hallgatásának idején továbbra is tájékoztatott a vízlépcső ügyéről. (...) 1985 októberében a Duna Körnek ítelték oda az ’alternatív Nobel-díjként’ ismert Right Livelihood Awardot (...) A díjjal a résztvevők személyes elkötelezettségét értékelték, de egyben azt a magyar politikát is méltányolni kívánták, amely szocialista országban is lehetőségessé tett spontán környezetvédelmi mozgalmat”. [Sólyom, 1986]

Az **MTA Környezet és Egészség Bizottsága** 1985-ben alakul meg (osztályközi állandó bizottságként); feladatköre: „a humán, az állati- és a növényi szervezetek egészségét érintő, különböző negatív és pozitív környezeti hatások, és az azokkal kapcsolatos jelenségek, események tudományos értékelése, állásfoglalások megfogalmazása és javaslatok készítése, interdiszciplináris megközelítéssel” (első elnöke: *Szentágothai János* akadémikus).

A **Göncöl Alapítvány** létrehozásának éve 1986 (alapításkor elnök: *Kiszel Vilmos*; <http://www.goncol.hu/alapitvany>). Az alapítvány „az alapító okirataikban megfogalmazott célkitűzések megvalósítására jelentkező, nem politikai, és gazdasági szempontból nem nyereségérdekelt közösségek, szervezetek és magánszemélyek, valamint ilyen tevékenységek kizárólag közhasznú segítségét végzi, illetőleg maga is végez ilyen tevékenységeket, főként természettudományi, környezet- és természetvédelmi, kulturális, művészeti és oktatási, tanulmányi és kutatási, képzési és szociális, valamint lap-, könyv- és brosúrakiadási területen.”

Nemzetközi, illetve nemzetközi hatású események

Az alábbiak azokra a főbb nemzetközi vonatkozású eseményekre hivatkoznak, amelyek jelentősebb hatással voltak a hazai környezetügy alakulására.

Az *emberi környezettel* foglalkozó 1972. évi **ENSZ konferencia**,⁴ az **Európai Közösségek** 1973-ban elfogadott első környezetvédelmi programja és az ugyanabban az évben a KGST Környezetvédelmi Tanácsának megalakulása után 1974-ben kerül sor hazánkban az Országos Környezetvédelmi Tanács létrehozására, majd 1976-ban az *emberi környezet* védelméről szóló törvény elfogadására. Külön is említésre méltó, hogy már 1972-ben létrejön a MTESZ Központi Környezetvédelmi Bizottsága. A környezetvédelem hazai fejleményeire, valamint az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal 1977. évi létrehozására vonatkozó döntésekben az is szerepet játszik, hogy 1973-ban megkezdődnek a nemzetközi tárgyalások, amelyek eredményeképpen 1975-ben elfogadják a páneurópai környezetvédelmi együttműködés feladatait is magában foglaló **Helsinki Záróokmányt**.

Az 1986. évi **csernobili atomerőművi katasztrófát** követően nemzetközi megállapodások születnek a nukleáris és más ipari balesetek megelőzésének, országhatárokon áterjedő káros egészségi és környezeti hatásainak kezelése (megelőzése, illetve mérséklése) érdekében, amelynek alapján többek között kiépül a hazai korai riasztási és értesítési rendszer is.

Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottságának **„Közös Jövők”** című jelentése 1987-ben készül el, s annak alapján születik meg az ENSZ Közgyűlés határozata a majdani Környezet és Fejlődés Konferencia (1992) megtartásának előkészítéséről (a bizottság tagja volt *Láng István* akadémikus is). A jelentést már 1988-ban kiadják hazánkban is (magyar nyelven), s tartalma hatással van a hazai környezeti intézményrendszer, jog- és programalkotás 1980-as évek végén kezdődő folyamataira, a nemzetközi együttműködésbe való aktívabb bekapcsolódásra.

A **bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer** a Duna magyar–szlovák közös határszakaszán a villamos energia termelésére tervezett erőmű és gátrendszer; 1989. októberben az Országgyűlés határozatot hoz a nagymarosi vízlépcső elhagyásáról. „A bős–nagymarosi vízlépcsőrendszer létesítése elleni tiltakozások az 1980-as években hozzájárultak az ellenzéki politikai mozgalmak szerveződéséhez, és a zöld mozgalom megerősödését eredményezték ...” [Láng, 2002]

⁴ UN Conference on Human Environment (UNCHE), 1972.

Az Európai Közösségek Tanácsa 1989-ben határoz a **PHARE-program** létrehozásáról,⁵ amelynek keretében az 1991-ben megkezdett környezetvédelmi programszegmens hozzájárul számos, az EK/EU-csatlakozás előkészítéséhez lényeges környezetpolitikai feladat megoldásához.

1991-ben jön létre a „**Társulási megállapodás** Magyarország és az Európai Közösségek és azok tagállamai között”; ez az „Európai Megállapodás” (aláírás: 1991.12.16.) magában foglalja az együttműködést a környezetvédelem területén is. Ekkor már az Európai Közösségek kiterjedt környezetvédelmi joganyaggal és átfogó (negyedik) környezetvédelmi programmal rendelkeznek, sőt az 1987. évi Egységes Európai Okmány szerint az Európai Közösségek céljai között ott szerepel a környezetvédelem is, s az okmány közvetlen jogalapot teremt a közösségi környezetpolitikai intézkedésekre. A megállapodás kihirdetése – már a fenntartható fejlődéssel foglalkozó ENSZ konferencia után – az 1994. évi I. törvénnyel történik meg, amely szerint: „70.2. Magyarország gazdasági és társadalmi fejlődését előmozdító politikák kialakításának a fenntartható fejlődés elveiből kell kiindulnia. (...) A környezetvédelmi szempontoknak már kezdettől fogva szerepet kell játszaniuk ezekben a politikákban. Ezeknek a politikáknak figyelembe kell venniük a harmonikus és fenntartható társadalmi fejlődés követelményeit is.”

1991-ben a „**Környezetet Európának**” páneurópai környezetvédelmi együttműködési folyamat kezdetét jelenti az első környezetvédelmi miniszteri találkozó (Dobris, 1991. 06. 21–23.). Ennek keretében 1993-ban elfogadják a közép- és kelet-európai térség országainak – köztük Magyarország – környezetvédelmi célú támogatását célzó intézkedési programot.⁶

Az 1992. évi, a fenntartható fejlődés nemzetközi programját elfogadó **ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciát**⁷ és az **ENSZ Fenntartható Fejlődési Bizottságának** létrehozását követően 1993-ban alakul meg a hazai Fenntartható Fejlődési Bizottság. Az 1995. évi környezetvédelmi törvény pedig már kifejezetten az egyik célként hivatkozik a *fenntartható fejlődésre*. Ebből a szempontból is fontos fejlemény, hogy az 1993-ban hatályba lépett **Maastrichti Szerződés** szerint az Európai Közösség céljai között helyet kap a fenntartható fejlődés. A földi éghajlat védelméről és a biológiai sokféleség megőrzéséről szóló, 1992-ben elfogadott egyezmények nyomán megkezdődik az e környezeti problémákkal kapcsolatos hazai feladatokat meghatározó stratégiai tervezés.

⁵ Poland Hungary Assistance for the Reconstruction of the Economy (PHARE).

⁶ Environmental Action Programme for Central and Eastern Europe, 1993.

⁷ UN Conference on Environment and Development (UNCED), 1992.

1994-ben Magyarország előterjeszti a csatlakozási kérelmet az Európai Unióhoz (1994. 03. 31.). Az **EU-csatlakozási tárgyalások** 1998-ban kezdődnek meg (1998. 03. 31.), köztük a csatlakozás környezetvédelmi követelményeiről.

Az EU-csatlakozási felkészülés helyzetét és feladatait – ezek sorában a környezetvédelmi követelményeket – rögzíti az „**Agenda 2000**” című európai bizottsági dokumentum;⁸ ez többek között megállapítja: „Magyarországon a jelenlegi trendek és tervek alapján a környezetvédelmi acquis teljes átvétele középtávon megtörténhet. Számos jogszabály esetén azonban a lényegi megfelelés ... csak hosszú vagy nagyon hosszú távon érhető el.” Mindezekre tekintettel a Kormány elfogadja a Közösségi Vívmányok Átvételének Nemzeti Programját, amely konkrét feladattervet és menetrendet is tartalmaz a csatlakozási feltételek teljesítéséhez. Időközben Magyarország az **OECD** tagja lesz (1996. 05. 07.), s az e szervezet keretében folyó együttműködésnek is az egyik fontos témaköre a környezetpolitika.

Az EU-csatlakozási felkészülés környezetvédelmi feladatainak megoldását is támogató előcsatlakozási alapot hoznak létre 2000-ben, hivatalos nevén ez az „**Előcsatlakozási Strukturális Politikák Eszköze**” (ISPA).

2000-ben írják alá a társult országok – köztük Magyarország – az 1993-ban létrehozott **Európai Környezetvédelmi Ügynökséghez**⁹ való csatlakozási megállapodásokat (2000. 10. 09.). Az Ügynökség az első olyan EK-intézmény, amelyik „megnyitotta kapuit” az EK-hoz csatlakozni kívánó országok előtt.

A 2000. évi **tiszai ciánszennyezés** nyomán kialakult helyzet egyrészt hozzájárult az EU-csatlakozási felkészülés keretében a környezeti követelmények jelentőségének megerősítéséhez: „a Tiszát ért környezeti katasztrófa az uniós alkalmazkodás legneuralgikusabb elemeként állította reflektorfénybe a környezetvédelem problémáit.” [Figyelő, 2000] Másrészt ez az esemény is jelentős hatással volt arra, hogy elfogadják az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelvét a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről (2004. 04. 21.), majd azt is részben módosítva 2006-ban elfogadást nyer az **EU bányászati hulladék irányelve** (2006/21/EK irányelv az ásványi nyersanyag-kitermelő iparban keletkező hulladék kezeléséről, 2006. 03. 15.), amely többek között előírja a zagyártározók ciánkoncentrációjára vonatkozó határértékeket.

⁸ Agenda 2000: Az Európai Bizottság véleménye Magyarország Európai Unióba történő jelentkezéséről.

⁹ European Environment Agency (EEA).

A **Fenntartható Fejlődési Világtalálkozóra**¹⁰ 2002-ben kerül sor, s az elfogadott dokumentum többek között szorgalmazza, hogy minden ország rendelkezzen nemzeti fenntartható fejlődési stratégiával. Már a világtalálkozó előtt, 2001-ben az EU akkori tagállamai jóváhagyják az **EU Fenntartható Fejlődési Stratégiáját**. Ezeknek is jelentős szerepe van abban, hogy megkezdődik a fenntartható fejlődéssel foglalkozó hazai stratégia kidolgozása, illetve kezdeményezik a korábbi Fenntartható Fejlődési Bizottság utódként a sokkal tágabb társadalmi részvételű Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács létrehozását.

2004-ben Magyarország **EU-tag** lesz (2004. 05. 01.), ami teljes jogú tagként való részvételt jelent – az EU közösségi és nemzetközi ügyeire is vonatkozóan – a közös környezetpolitika alakításában, egyúttal hazai érvényesítésének kötelezettségével.

Az **EU Fenntartható Fejlődési Stratégiájának megújítására** 2005-ben kerül sor már az újonnan csatlakozott tagállamok részvételével, s e dokumentum is szorgalmazza, hogy minden tagállam rendelkezzen nemzeti fenntartható fejlődési stratégiával, valamint hatékonyan foglalkozzon annak végrehajtásával. Ez az ajánlás is hozzájárul ahhoz, hogy végül elkészüljön az első hazai fenntartható fejlődési stratégia.

2011 első félévében Magyarország tölti be az EU Tanács elnöki tisztét. Ez a félév zárja le a másfél éves **spanyol–belga–magyar EU-elnökségi időszakot**, amelynek munkaprogramja komoly figyelmet szentel a környezetvédelemnek [Bartha, 2009]. 2011 januárjában közzéteszik a **magyar elnökségi félév programját** (2011. 01. 10.), amelynek külön fejezete mutatja be a környezetpolitikai prioritásokat. [KüM, 2001]

Az **EU Duna Régió Stratégiát** 2011-ben a magyar EU-elnökség idején fogadják el (2011. 04. 13.). A stratégia a Duna vízgyűjtő területéhez tartozó régiók és országok makroregionális fejlesztési stratégiája és akcióterve: „Egyszerre célozza a dunai makrorégió fenntartható fejlesztését, természeti területeinek, tájainak és kulturális értékeinek védelmét.” [DRS, 2011]

A 2012. évi **ENSZ Fenntartható Fejlődési Konferencián**¹¹ szorgalmazzák – az EU-tagállamok által is határozottan támogatott célkitűzésű – „zöld gazdaságra” való áttérést minden országban, továbbá a konferencia magas szintű szakaszán tett magyar kezdeményezés szerint 2013 őszén víz világtalálkozót tartanak Budapesten.

¹⁰ World Summit on Sustainable Development (WSSD), 2002.

¹¹ UN Conference on Sustainable Development (UNCSD), 2012.

Epilógus

A kötet végén szeretnék magyarázatot fűzni ahhoz, hogy miért és milyen környezetpolitikai háttérrel és tapasztalatok alapján vállalkoztam a jelen összeállítás elkészítésére. (Ennek rövid kifejtését néhány általam különösen tisztelt „környezetüggyér” javasolta, akik tudtak e kortörténeti összeállítás tervéről és látták annak tervezetét.) 1991 tavaszán az akkori környezetügyi minisztérium felkért arra, hogy legyek az ENSZ keretében készülő éghajlatvédelmi egyezmény tárgyalásain a Magyarországot képviselő szakmai főtárgyaló. A magyar delegáció tagjaként részt vehettem az 1992. évi ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencián, ahol elfogadták a „Feladatok a 21. századra” című programot, és megnyitották aláírásra a biológiai sokféleség és az éghajlat védelmével foglalkozó egyezményeket. Bekapcsolódhattam az ENSZ Fenntartható Fejlődési Bizottságának tevékenységébe, részt vehettem az ENSZ Környezetvédelmi Programjának ülészekain, hatálybalépése után két éven át a klímaegyezmény elnökségének tagja és tudományos tanácsadó testületének elnöke voltam. A minisztérium vezetése 1996 elején megbízott az első Nemzeti Környezetvédelmi Program elkészítésének szakmai koordinálásával, amelyet végül 1997-ben az Országgyűlés ellenszavazat nélkül fogadott el. 2010 közepéig közreműködtem e program hat-hat évre szóló újabb két változatának elkészítésében és a nemzetközi és EU- szintű környezetpolitikai együttműködésben való hazai részvétel elősegítésében. Mindezek során nagyon sok állami és nem állami szervezet képviselőjét ismerhettem meg itthon és a nagyvilágban, sokak környezettudományi és környezetpolitikai tevékenységéből tanulhattam, a környezeti ügyekkel összefüggő számos eseménynek, változásnak lehettem tanúja, és esetenként közreműködhettem a különböző környezeti feladatok megoldásában. E tapasztalatok is megerősítették azt a meggyőződésemet, hogy – a környezeti ügyekben is – fontos tanulni a múltból és másoktól, s segíteni kell abban, hogy az e tág témakör egy-egy területén tevékenykedők, a környezeti problémákkal és tendenciákkal most ismerkedők, valamint a következő nemzedékek is mindenekelett a tények alapján el tudjanak igazodni a korábbi történések sokrétű folyamatában. Tudom, hogy csak egyike vagyok azoknak, akik vallják és gyakorolják ezt a felfogást.

Hivatkozások, források

- AJB, 2012: Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3069/2012. számú ügyben (a környezetvédelmi intézményrendszerrel és annak hatékony működéséről).
- Bándi Gyula, 1998: Környezetvédelmi kézikönyv. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Bartha Péter, 2009: Környezetvédelem a spanyol–belga–magyar EU-elnökségi trió munkaprogramjában. Európai Tükör, 2009/10, 71–75. o.
- Csutora Mária, 2008: Környezeti kihívások és válaszok Magyarország hozzájárulása a világ környezeti problémáihoz (1960–2005); in: Rendszerváltás és Kádár-korszak, Kossuth Kiadó, Budapest, http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/250/1/Magyarország_hozzajarulasacikkvegl.pdf
- DRS, 2011: EU Duna Régió Stratégia. <http://dunaregiostrategia.kormany.hu/>
- Faragó Tibor, 1999: Magyarország környezeti stratégiája és a Nemzeti Környezetvédelmi Program; in: „A környezet minőségének javításával, a környezetközpontú irányítási rendszerekkel kapcsolatos kezdeményezések elősegítése” II.2., V.1., OMFB – Szenzor
- Faragó Tibor, Nagy Boldizsár (szerk.), 2005: Nemzetközi környezet- és természetvédelmi egyezmények jóváhagyása és végrehajtása Magyarországon. KvVM és ELTE http://www.ff3.hu/upload/Conventions_hu.pdf
- Farkas István, Foltányi Zsuzsa, György Lajos, Kaderják Péter, Kindler József, Sólyom László, Vargha János, 1988: Társadalmi jelentés a környezet állapotának egyes kérdéseiről Magyarországon; in: A zöld hullám (szerk.: Sólyom László, Szabó Máté), ELTE ÁJK, 74–157. o.
- Figyelő, 2000: Környezetvédelem és EU-csatlakozás (Gyévai Zoltán, Martin J. Péter), Figyelő, 2000. márc. 2–8., 26–27. o.
- Gadó György Pál, 2000: A kezdetekről. In: Egyetlen nap kevés. Föld Napja Alapítvány, 3–4. o. http://www.fna.hu/sites/default/files/Egyetlen_nap_keves.pdf
- Gyurkó János, 1994: Előszó a Nemzeti Környezet- és Természetpolitikai Koncepcióhoz. Környezet és Fejlődés, 5/4. sz., 11–12. o.

- Jávor Benedek (szerk.), 2001: A Jövő Nemzedékek Képviselői féléves jelentése. Védegylet
- K&F, 1991a: Törvényjavaslat a környezetvédelemről. Környezet és Fejlődés, 1991/10, 9–15. o.
- K&F, 1991b: Az 1986-1990 közötti Levegőtisztaság-védelmi Ágazatközi Akcióprogram értékelése. Környezet és Fejlődés, 1991/12, 21–24. o.
- Kerekes Sándor, Kindler József (szerk.), 1997: Vállalati környezetmenedzsment. Aula
- Kerekes Sándor, Kiss Károly, 1998: EU-csatlakozásunk környezetvédelmi feltételei és következményei (összefoglalás). „Zöld belépő”, 59. szám.
- Kertészné Forgács Katalin, 1981: Környezetvédelem és közgazdasági eszköztár. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, (IV. fejezet: A hazai környezetvédelem és szervezeti kérdései, 191–255. o.)
- KTFHÁ, 2013: A természetvédelmi szakterületre vonatkozó jogszabályok és az állami irányítás egyéb jogi eszközei. Vidékfejlesztési Minisztérium Környezetügyi Államtitkárság Környezet- és Természetvédelemért Felelős Helyettes Államtitkárság. http://www.termeszetvedelem.hu/_user/browser/File/Joganyagok/Jogszabalyok/Jogszabalyok_20130204.pdf
- KTKTVF, 2013: Környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi jogszabályok. Közép-Tisza-vidéki Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség, Szolnok. www.kotiktvf.kvvm.hu
- KüM, 2004: EU-csatlakozás. Külügyminisztérium.
- KüM, 2011: Az Európai Unió Tanácsa 2011. első félévi magyar elnökségének programja. http://www.eu2011.hu/files/bveu/documents/HU_PRES_EROS_EUROPA_HU.pdf
<http://www.eu2011.hu/hu/dokumentum/magyar-elnokseg-programja>
- Láng István (főszerk.), 2002: Környezet- és természetvédelmi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Láng István, 2003: Agrártermelés és globális környezetvédelem. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Lett Béla, Hegedűs Attila, Lengyel Attila, Schiberna Endre, 2008: A Nemzeti Erdőprogram helyzete 2008-ban. NYME Erdővagyon-gazdálkodási Intézet.
- Ligetvári Ferenc, 2006: A „fenntartható fejlődés” napirendre kerülése; in: A magyar környezetgazdálkodás története (szerk.: Horváth I. et al.). SzIE Kiadó, 81–136. o.

- MKNE, 1998: A Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia.
<http://www.korlanc.hu/download/nknstrat.doc>
- Moser Miklós, Pálmai György, 1992: A környezetvédelem alapjai. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- OGy-KvB, 1994: Tájékoztató a Bizottság 1990–1994. évi tevékenységéről.
Magyar Köztársaság Országgyűlése, Környezetvédelmi Bizottság.
<http://www.parlament.hu/biz37/korb/dok/korb1.pdf>
- OKTH, 1980: Országos környezetvédelmi koncepció és követelményrendszer.
- OKTT, 1978: A környezetvédelmi koncepció és követelményrendszer alapelvei, (3/1978. (VI. 22.) OKTT határozat).
- Ökotárs, 2012: A zöld 35 színe. (interjúk: Mihalicz Csilla, szerk.: Varga Éva).
Ökotárs Alapítvány.
- Rakoncay Zoltán, 2006: A természetvédelem története, szervezeti felépítésének változásai és jövőképe; in: Természetvédelmi közigazgatási alapismeretek (szerk.: Magyar Gábor) SzIE,
http://www.univet.hu/sc1/feltoltott/39_1229325590.pdf
- Rakoncay Zoltán, 2009: A természetvédelem története Magyarországon.
Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- Rákosi Judit, Turján Sándor, 1991: A környezetgazdálkodás kialakításának finanszírozási feltételei; in: A környezetgazdálkodás közgazdasági kérdései (szerk.: Bulla Miklós) KTM, 39–80. o.
- Reich Gyula, 2011: A hazai vízgazdálkodás intézményrendszere;
in: Magyarország vízgazdálkodása: helyzetkép és stratégiai feladatok (szerk.: Somlyódy László) MTA, 289–329. o.
- Sajó András, 1994: A környezetvédelem jogi aspektusai Magyarországon (angol nyelven); in: Designing institutions for sustainable development in Hungary: agenda for the future (Zbigniew Bochniarz et al., eds), KTK, Budapest, 33–43. o.
- Sarkadi Péter, 2009: Kommunikáció és média.
http://mkne.hu/NKNS_uj/kommunikacio_es_media.pdf
- Schmuck Erzsébet, Sallai R. Benedek, 2005: Tizenöt év a természet megőrzéséért. MTVSZ.
- Sólyom László, 1986: A társadalom részvétele a környezetvédelemben.
Medvetánc, 1985/4-1986/1, 217–242. o.
- Somlyódy László (szerk.), 2011: Magyarország vízgazdálkodása: helyzetkép és stratégiai feladatok. MTA.
- Zöld Belépő, 1997: http://korny.uni-corvinus.hu/zold_belepok/kiadvanyok.html

Az Országgyűlés kiadványai a bizottságokról és a bizottsági nyílt napokról

Az alább felsorolt kiadványok megtalálhatók az Országgyűlési Könyvtárban. A képviselők és szakértők azokat a Képviselői Tájékoztató Központban is kézbe vehetik.

A bizottságok

Tájékoztató adatok az Országgyűlés Környezetvédelmi bizottsága 1990–1994. évi tevékenységéről / szerk. Szalóki Gyula, 1994.

Az Országgyűlés Környezetvédelmi bizottságának tevékenysége 1994–1998.
/ szerk. Szalóki Gyula – Országgyűlés Környezetvédelmi bizottsága, 1998.

Az Országgyűlés Környezetvédelmi bizottságának tevékenysége 1998–2002.
/ szerk. Szalóki Gyula – Országgyűlés Környezetvédelmi bizottsága, 2002.

Az Országgyűlés Környezetvédelmi bizottságának tevékenysége 2002–2006.
/ szerk. Szalóki Gyula – Országgyűlés Környezetvédelmi bizottsága, 2006.

Az Országgyűlés Környezetvédelmi bizottságának tevékenysége 2006–2010.
/ szerk. Szalóki Gyula – Országgyűlés Fenntartható fejlődés bizottsága, 2011.

Az Országgyűlés Fogyasztóvédelmi eseti bizottságának tevékenysége 2007. március – 2009. december / szerk.: Papháziné Herczeg Ildikó, Országgyűlés Hivatala, 2010.

A bizottsági munka módszerei 1. rész. „Parlamentari Dolgozatok I.” / szerk. Soltész István – Parlamentari Módszertani Iroda, 1993.

A bizottsági munka 1. rész. „Parlamentari Dolgozatok I.” 2. átdolgozott és bővített kiadás / szerk. Soltész István – Parlamentari Módszertani Iroda, 1994.

A bizottsági munka 2. rész. „Parlamentari Dolgozatok II.” / szerk. Soltész István – Parlamentari Módszertani Iroda, 1995.

Az Országgyűlési bizottsági kézikönyve / szerk. Soltész István – Parlamentari Módszertani Iroda, 1993.

Az Országgyűlés kolontári vizsgálóbizottságának tevékenysége 2010–2012
/ szerk. Szalóki Gyula – Az Országgyűlés a Kolontár melletti vörösiszap-tározó átszakadása miatt bekövetkezett környezeti katasztrófával kapcsolatos felelősség feltárását és a hasonló katasztrófák jövőbeni megakadályozását célzó országgyűlési vizsgálóbizottsága, 2012.

Az Országgyűlés MALÉV vizsgálóbizottságának tevékenysége 2012–2013
/ szerk: Kubovicsné Borbély Anett – A MALÉV Zrt. és a Budapest Airport Zrt. szocialisták és szabad demokraták általi privatizációjának körülményeit, továbbá a MALÉV Zrt. visszaállamosításának folyamatát, valamint jelenlegi fizetőképességét és felszámolását előidéző, 2002–2010 között meghozott intézkedéseket, illetve az ebben az időszakban felmerülő döntéshozói felelősség kérdéskörét vizsgáló bizottsága, 2013.

Bizottsági nyílt napok

Első Környezetvédelmi Nyílt Nap (A környezetvédelemről általában) / szerk. Pirityi Ottó, 1990.

Második Környezetvédelmi Nyílt Nap (A környezetvédelmi civil mozgalmakról) / szerk. Pirityi Ottó, 1991.

Harmadik Környezetvédelmi Nyílt Nap (A környezeti nevelésről) / szerk. Pirityi Ottó, 1991.

Negyedik Környezetvédelmi Nyílt Nap (A környezetvédelmi törvényről) / szerk. Szabó Gábor, 1992.

Ötödik Környezetvédelmi Nyílt Nap (A környezetvédelmi iparról) / szerk. Szalóki Gyula, 1993.

Hatodik Környezetvédelmi Nyílt Nap (A környezetvédelemről szóló törvényről) / szerk. Szalóki Gyula, Szabó Gábor és Dzubay László, 1994.

Első Környezetvédelmi Nyílt Nap (Nemzeti környezet- és természetpolitikai koncepció) / szerk.: dr. Szalóki Gyula, Demény András, 1994.

Második Környezetvédelmi Nyílt Nap (Területfejlesztésről és területrendezésről) / szerk. Szalóki Gyula és Demény András, 1995.

Parlamenti nyílt nap az ország tisztaságáról (a köztisztaságról) / szerk. Fehér István, Kiss Tamás, Kokics Tibor, Nagy György, Simonyi Péter, Szalóki Gyula és Szarvas Tibor, 1996.

Az állatok életkörülményei Magyarországon – Az Országgyűlés Környezetvédelmi bizottságának jelentése, Budapest, 1997. november / szerk. Mikó János, Mircse Áron, Nagy Sándor, Radics Katalin, Szalóki Gyula

A magyar közoktatás helyzete 1990-1994. Nyílt vitanap /szerk. Edelényi Zsuzsanna, 1994.

A közoktatásról - Nyílt bizottsági vitanap / szerk. Takács Gabriella, 1995.

Vitanap a közoktatás fejlesztésének stratégiájáról, 1997. május 8. / szerk: Takács Gabriella – Országgyűlés Oktatási, tudományos, ifjúsági és sportbizottság, 1997.

Az állatok életkörülményei Magyarországon: nyílt nap, 2002. október 4.
/ szerk. Mikó János, Mirtse Áron, Nagy Sándor, Rodics Katalin és Szalóki Gyula – Országgyűlés Környezetvédelmi bizottsága, 2003.

Miniszterelnöki Konferencia és Parlamenti Nyílt Nap a Turizmusról. Jegyzőkönyv. Budapest 1996. május 10. / szerk. Bárdossy Tamás, 1996.

Miniszterelnöki Konferencia és Parlamenti Nyílt Nap a Turizmusról (szakmai előkészítő anyag) / szerk. Faragó Hilda, Hegymegi János, Jandala Csilla, Meszter László, Szemrédi József (Idegenforgalmi bizottság), 1999.

Miniszterelnöki Konferencia és Parlamenti Nyílt Nap az Épített Környezetről és az Építésről – Budapest, 1996. november 8. Jegyzőkönyv – Országgyűlés Környezetvédelmi bizottság / szerk. Bárdossy Tamás 1997.

Vitanap a sportról, 1997. április 24. / szerk. Takács Gabriella - Országgyűlés Oktatási, Tudományos, Ifjúsági és sportbizottság, 1997.

Vitaanyag a Településügyről szóló I. Országgyűlési Nyílt Naphoz / szerk. Kokics Tibor, Szilvássy István, Boros László és Szalóki Gyula, 1998.

Az Egészség Évtizedének Johan Béla Nemzeti Programja társadalmi vitája. Nyílt nap, 2003. február 6. / szerk. Ferenczi Éva – Országgyűlés Egészségügyi Bizottsága, 2003.

A büntetés-végrehajtás helyzete Magyarországon: az Országgyűlés Alkotmány- és Igazságügyi Bizottságának a Budapesti Fegyház és Börtönben megtartott kihelyezett ülése, 2003. március 4. /szerk. Kubovicsné Borbély Anett, Baneth András – Országgyűlés Alkotmány- és igazságügyi bizottsága, 2003.

Erdészeti nyílt nap. 2003. október 3. / szerk. Horváth Zoltánné és Pappné Herczeg Ildikó – Országgyűlés Mezőgazdasági bizottság, 2004.

Természetközeli mezőgazdálkodás - Nyílt Nap 2004. május 21. / szerk. Ángyán József – Országgyűlés Mezőgazdasági bizottsága, 2004.

A ló, mint a vidékfejlesztés motorja, A nemzeti lovas programot előkészítő eseti bizottság nyílt napja 2004. május 5. / szerk. Pántya Julianna, Radványi Réka – Országgyűlés Mezőgazdasági bizottsága, 2004.

A halászat és a horgászat helyzete és lehetőségei az EU-tag Magyarországon. Nyílt Nap, 2005. szeptember 29. / szerk. Horváth Zoltánné – Országgyűlés Mezőgazdasági bizottsága, 2005.

Az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbség, civil- és vallásügyi bizottságának „Eszmecsere a művi meddővételről” címmel megtartott szakmai tanácskozása 2006. július 20. / szerk. Arczt Ilona és Antalóczy Péter – Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottsága, 2006.

Mezőgazdasági géntechnológia. Elsőgenerációs GM-növények. Nyílt Nap, 2006. november 22. /szerk. Darvas Béla – Országgyűlés Mezőgazdasági bizottsága, 2007.

A bor hatása az egészségre. Bizottsági nyílt nap 2007. november 7. /szerk. Horváth Zoltánné és Botos Ernő Péter, Országgyűlés Mezőgazdasági bizottsága, 2008.

Fogyasztóvédelmi szakmai konferencia 2007. szeptember 6. /szerk. Papháziné Herczeg Ildikó, Országgyűlés Fogyasztóvédelmi eseti bizottsága, 2008.

Szövetkezeti alapú termelési társulások a magyar mezőgazdaságban /szerk. Horváth Zoltánné és Szabó Zoltán, Országgyűlés Mezőgazdasági bizottsága, 2008.)

Fenntartható fejlődés: a XXI. század globális kihívása. A környezetvédelmi bizottság 2007. november 15-ei fóruma / szerk.: Szalóki Gyula, Országgyűlés Környezetvédelmi bizottsága, 2008.

Az igazságszolgáltatás reformjának tíz éve. Nyílt Nap, 2007. május 17.
/ szerk.: Kubovicsné Borbély Anett és Virányi András, Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottsága, 2008.

Felkészülés a 2011-es EU-magyar elnökségre. Az Országgyűlés Európai ügyek bizottságának rendezvényei / szerk.: Kovács Agneta és Ragány Angéla, Országgyűlés Európai ügyek bizottsága, 2009.

Az egységes mezőgazdasági támogatási rendszer tervezett bevezetése (Az Országgyűlés Mezőgazdasági bizottságának Nyílt Napja, 2008. november / szerk.: Horváth Zoltánné, Országgyűlés Mezőgazdasági bizottsága, 2009.

Ötéves a népegészségügyi program (Az Egészségügyi bizottság Nyílt Napja, 2008. november 20.) / szerk.: Nógrádi Tóth Erzsébet, Országgyűlés Egészségügyi bizottsága, 2009.

Tájgazdálkodás, tájfajták, génmegőrzés. (A Mezőgazdasági bizottság nyílt napja, 2009. május 22. / szerk.: Ángyán József, Bella Györgyi, Horváth Zoltánné – Országgyűlés Mezőgazdasági bizottsága, 2009.

Erdészeti erőforrások a Kárpát-medencében (Az Országgyűlés Mezőgazdasági bizottsága Erdészeti albizottságának nyílt napja, 2010. október 8.) / szerk.: Horváth Zoltánné és Ormos Balázs – Országgyűlés Mezőgazdasági bizottsága Erdészeti albizottsága, 2011.

Nyomdai munka

MULTISZOLG Bt., Vác
Felelős vezető: Kajtor István